

Το ΒΗΜΑ, 16/10/2005

διήγημα

Δεσποινίς ετών 39

**Η «επάνοδος» μιας σημαντικής πλην παραγκωνισμένης πεζογράφου
του 19ου αιώνα**

Της ΜΑΡΗ ΘΕΟΔΟΣΟΠΟΥΛΟΥ

Καιρός ήταν να ξαναθυμηθούμε την Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου, σημαντική αλλά παραγκωνισμένη πεζογράφο της γενιάς του 1880, που είχε προκαλέσει κάποιο εκδοτικό ενδιαφέρον γύρω στο 1990, μετά τη συστηματική ανασύσταση του βίου και του έργου της από τον Γ. Παπακώστα. Διαφορετική ωστόσο ήταν η θέση της πριν από έναν αιώνα. Στην πρώτη ανθολογία ελληνικού διηγήματος, που κυκλοφόρησε στις 12 Δεκεμβρίου 1896, του Τήνιου Γεωργίου Κασδόνη, εκδότη τότε του περιοδικού «Εστία», η Παπαδοπούλου είναι η μοναδική θηλυκή γραφίδα εν μέσω 33 συγγραφέων. «Γυνή Ελληνίς και μάλιστα Βυζαντίς, και μάλιστα τόσον νεαρά, και μάλιστα σήμερα, να γράφη τοιαύτα διηγήματα, αν δεν είνε το όγδοον θαύμα του κόσμου, εξάπαντος όμως είνε θαύμα» γράφει στην κατά τα άλλα πικρόχολη κριτική του για την ανθολογία ο Ξενόπουλος, μόλις έντεκα μήνες μεγαλύτερός της αλλά ήδη από θέσεως ισχύος. Πάντως οι αναγνώστες της κριτικής του στην εφημερίδα «Το Άστυ» γνώριζαν την αδυναμία του στην πολιτίσσα συγγραφέα, αφού, προ τετραετίας, ο Μποέμ, στη συνέντευξη του Ξενόπουλου, που είχε δημοσιευτεί στην ίδια εφημερίδα, περιέγραφε μετά γλαφυρότητας το δωμάτιο του Ζακύνθιου στην οικία Σκόκου: «... Κλίνη ολόλευκος εις το βάθος, τράπεζα εις το μέσον με βιβλία και χειρόγραφα επ' αυτής, με κηροπήγια και σιγαροθήκας, με μιαν φωτογραφίαν της γνωστής εκ Κωνσταντινουπόλεως λογογράφου, δεσποινίδος Παπαδοπούλου...».

Η ίδια φωτογραφία με αυτήν του εξωφύλλου στο πρόσφατο βιβλίο, που είναι και η μοναδική σωζόμενη της Παπαδοπούλου. Πράγματι, «όμορφη δεν ήταν», «για αυτό οι φωτογραφίες της δεν έλεγαν τίποτα» στον Ξενόπουλο και η αλληλογραφία τους στα 1888-89 είχε άδοξο τέλος. Γνωρίστηκαν πολύ αργότερα, τον Οκτώβριο του 1896, στο

σαλόني της Καλλιρρόης Παρρέν, και ο Ζακύνθιος καταγοητεύτηκε από την «πνευματικότητα» της αλλά ήταν ήδη ερωτευμένος με τη μέλλουσα δεύτερη σύζυγό του, γι' αυτό και «την άφησε να φύγει» πίσω στην Πόλη. Όσο για τα αισθήματα της Παπαδοπούλου, παραμένουν άγνωστα, αφού οι επιστολές τους και τυχόν ημερολόγια της χάθηκαν στους άγριους καιρούς που ακολούθησαν. Πάντως, του οφείλει τον πρόλογο στην πρώτη συλλογή διηγημάτων της, *Δεσμείς διηγημάτων. Μέρος Α'*, που εκδόθηκε στην Πόλη, το 1889, και μια εγκωμιαστική νεκρολογία στα «Παναθήναια», συνοδευμένη από σκίτσο της φίλης της, ζωγράφου Θάλειας Φλώρα, κατόπιν Καραβία, που πολύ την κολακεύει. Δεσποινίς ετών 39, αυστηρή και ανεξάρτητη, όπως και ήταν στις 8 Μαρτίου 1906, που πέθανε, συμπτωματικά την ημέρα που αφιερώθηκε στα δικαιώματα της γυναίκας.

Αν δώσουμε βάση στη νεκρολογία του Ξενόπουλου, η Παπαδοπούλου θα πρέπει να είχε τυπώσει «δύο βιβλιαράκια» με διηγήματα πριν από το 1889, που λανθάνουν, άλλωστε και η πρώτη συλλογή της μόλις το 1998 εντοπίστηκε από τον Παπακώστα. Όπως κι αν έχει, στο πρόσφατο βιβλίο, από την πεζογραφική σοδειά της, ισοδύναμη ποσοτικά με αυτήν του Παπαδιαμάντη, επιλέγονται δύο διηγήματα που δεν ανήκουν στα συνολικά 39 συν μία νουβέλα των επανεκδόσεων της περιόδου 1987-1993. Το «Περιπέτεια μιας διδασκαλίσσης», που πρωτοεκδόθηκε αυτοτελώς στην Πόλη το 1891 και την ίδια χρονιά μαζί με το εκτενέστερο «Μετά δεκαετία» αποτέλεσε τον τόμο *Διηγήματα. Μέρος Β'*, και το «Στο μοναστήρι», που θεωρείται το ωραιότερο από τα «βυζαντινά διηγήματά» της, πρωτοδημοσιευμένο σε συνέχειες στα «Παναθήναια», 1902-1903, αργότερα στην «Εφημερίδα των Κυριών» και το 1920 στον δεύτερο τόμο της ανθολογίας ελληνικού διηγήματος του Σκόκου. Επίσης, στον συγκεντρωτικό τόμο του 1954 που ετοίμασε ο αδελφός της Τζαννής Παπαδόπουλος, προτάσσοντας και ως βυζαντινολόγος τα βυζαντινά. Θα παρουσίαζε ενδιαφέρον το δεύτερο διήγημα να αναπαραγόταν μαζί με τις εικόνες της Φλώρα που το κοσμούσαν στην πρώτη του δημοσίευση. Αντ' αυτού τα διηγήματα συνοδεύουν τα κείμενα δύο λογίων, σύγχρονων της Παπαδοπούλου, του γιατρού και κριτικού Νικόλαου Βασιλειάδη και του καθηγητή της Μεγάλης του Γένους Σχολής Δημητρίου Μοστράτου, με πολύτιμες πληροφορίες.

Βιοματικό το πρώτο διήγημα, με ηρωίδα μια «οικοδιδασκάλισσα» που έχει, όπως και η Παπαδοπούλου, πατέρα «στρατιωτικό ιατρό», «στα ενδότερα της Ανατολής», δεν σκιτσάρει απλώς πρόσωπα και καταστάσεις αλλά και ψυχογραφεί. Στο δεύτερο

διήγημα η συγγραφέας κατορθώνει να δώσει πνοή στις βυζαντινές ίντριγκες του δεύτερου μισού του 9ου αιώνα μέσα από τους μονολόγους και τις στιχομυθίες παθιασμένων γυναικών του αυτοκρατορικού κύκλου. Τελικά δύο διηγήματα αντιπροσωπευτικά του έργου της, με το «σπινθηροβόλον ύφος, την μεγάλην ηθογραφικήν δύναμιν, το πνεύμα, την τρυφερότητα και την ειρωνείαν» που διέβλεπε ο Ξενόπουλος, παροτρύνοντας στην ανεύρεση και έκδοση του έργου της. Έναν αιώνα αργότερα η ανεύρεση έγινε, αναμένεται τώρα η συνολική έκδοση.

Βιβλία

συνέντευξη

«Δεν θα γράψω ποτέ για μένα»

Η πρωτότυπη έρευνα με τις βιογραφίες όλων των ονομάτων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας και η αντισυμβατική ζωή μιας γυναίκας

Της ΜΑΡΙΑΣ ΘΕΡΜΟΥ

Αμαλία Μεγαπάνου

**Πρόσωπα
Και άλλα κύρια ονόματα**

Εκδόσεις Ενواστρον και Μουσείο Μπενάκη, 2006, σελ. 1.150+χάρτες,
τιμή 95 ευρώ

Ήταν δουλειά δώδεκα ετών. Με ωράριο. Από τις 8.30 το πρωί ως τις 4.30 το απόγευμα. Ένα πλήρες οκτάωρο, που τηρήθηκε όλα αυτά τα χρόνια με επιμέλεια και σχολαστικότητα. Το αποτέλεσμα; Ένα ογκώδες λεξικό το οποίο περιλαμβάνει όλα τα ονόματα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας. Μυθολογικά και ιστορικά. Με χρονολογικό όριο τον 1ο μ.Χ. αιώνα, όταν ο αρχαίος ελληνικός κόσμος είχε πλέον υποχωρήσει και νέες δυνάμεις είχαν πάρει τη σκυτάλη. Ο τίτλος «Πρόσωπα - Και άλλα κύρια ονόματα» ωστόσο δεν παραπέμπει οπωσδήποτε σε λεξικό. Γνωρίζοντας άλλωστε κανείς, έστω και λίγο, την κυρία Αμαλία Μεγαπάνου, τον άνθρωπο που κρύβεται πίσω από αυτή τη συστηματοποιημένη γνώση, αντιλαμβάνεται ότι όλα αυτά τα ονόματα που στοιχίζονται στις σελίδες του βιβλίου της, κάθε άλλο παρά είναι απρόσωπα, απλά λήμματα χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο. Εν τέλει πρόκειται για μια τράπεζα δεδομένων με 21.625 ονόματα. Για το καθένα από τα οποία η Αμαλία

Μεγαπάνου αφηγείται συνοπτικά αλλά χωρίς περικοπές, μικρές «προσωπικές» ιστορίες.

«Είναι μικρότερο από μία εγκυκλοπαίδεια, βεβαίως όμως μεγαλύτερο από ένα απλό λεξικό» λέει η ίδια. Στην πραγματικότητα αυτό το έργο αποτελεί σημαντικό όργανο αρχαιογνωσίας, πολύτιμο εργαλείο δουλειάς για τους επιστήμονες αλλά και πρόσφορο για την απλή ενημέρωση. Και αυτό, διότι καθιστά εύκολη την πρόσβαση σε πληροφορίες, οι οποίες βρίσκονται σε έναν άβατο για τους μη εξειδικευμένους επιστήμονες χώρο (ξενόγλωσσα λεξικά και πολύτομες εγκυκλοπαίδειες). Έρχεται να καλύψει έτσι ένα μεγάλο κενό στην ελληνική βιβλιογραφία, όπως επισημαίνει στον πρόλογο του βιβλίου ο καθηγητής κ. Άγγελος Δεληβορριάς, διευθυντής του Μουσείου Μπενάκη, το οποίο ανέλαβε την έκδοση. Και ιδού.

«Δεν μπορούσα να διανοηθώ πώς ένας νέος Έλληνας, ο οποίος ξέρει τα ελληνικά του, καταλαβαίνει τα αρχαία και νιώθει λίγα λατινικά, θα πρέπει να μιλάει αγγλικά, γαλλικά και γερμανικά ώστε να μπορεί να ανοίξει τα μεγάλα ξένα λεξικά, προκειμένου να λύσει μία απορία του» λέει η κυρία Μεγαπάνου. Αυτή ήταν η αιτία. *«Το κίνητρο ήρθε την εποχή που μετέφραζα το βιβλίο της Μαίρης Λέφοβιτς "Γυναίκες στον ελληνικό μύθο" όπου έλεγε ότι κνηγούσαν τον Λυκούργο κάποιες γριές. Τον δικό μας, καθωσπρέπει Λυκούργο; Τότε άρχισα να ψάχνω».*

Στο μικρό δωμάτιο

Η Αμαλία Μεγαπάνου

Καθισμένη δίπλα στο κομπιούτερ στο μικρό δωμάτιο, που κάποτε ήταν της γιαγιάς της, με την Ιριδα κρυμμένη σε ένα καλαθάκι κάτω από τα πόδια της, μιλάει για αυτόν τον τεράστιο όγκο δουλειάς σαν έχει κάνει το απλούστερο πράγμα στον κόσμο. Φταίει ίσως και το χιούμορ της, που επεμβαίνει πάντοτε καταλυτικά στη συζήτηση.

Αν το έργο της δεν ήταν τόσο μεγάλο και απαιτητικό, θα έλεγε κανείς ότι βλέπει τη δουλειά σαν διασκέδαση. Ενδεχομένως όμως αυτό είναι το μυστικό της. *«Πάντα μου άρεσε να γράφω. Αν ξέρω κάτι θέλω να το μεταδώσω και στους άλλους. Αν μπορώ να βοηθήσω κάποιον, θέλω να το κάνω»* επιβεβαιώνει. Και απορεί πώς δεν έχουμε καταλάβει ότι είναι άνθρωπος της έρευνας. Ωστόσο *«τι να ερευνήσω; Τον εαυτό μου; Πλήττω θανάσιμα. Λοιπόν προτιμώ να πάω κάποιον αλλού, σε μέρη μακρινά και να περνάω καλά»*. Και δεν εννοεί ασφαλώς κάποια εξωτικά μέρη αλλά το μακρύ, γοητευτικό παρελθόν. *«Δούλευα κάθε μέρα από το πρωί ως το απόγευμα»* τονίζει. *«Αλλά πρέπει να σας πω ότι πέρασα θαυμάσια. Διότι γνώρισα ωραίο κόσμο - αν και έβριζα μερικούς, γιατί είχαν αφήσει να τους σκοτώνουν τις μάνες τους, τους πατεράδες τους, εντάξει με εξενεύριζαν μερικοί, μερικούς άλλους όμως τους αγάπησα. Ξέρετε, ο ρόλος μου σ' αυτήν την ιστορία είναι ο ρόλος του βυζαντινού γραμματικού, που κάθεται κάτω και δουλεύει...»*.

Έτσι, παρ' ότι δεν θέλει να μιλήσει για τη δική της «αρχαία ιστορία» όπως μου είπε στο τηλέφωνο, αγαπάει πραγματικά την αρχαία ελληνική ιστορία, τόσο ώστε να αναφέρεται στους πρωταγωνιστές της σαν να είναι φίλοι της. Και ο ενεστώτας χρόνος που χρησιμοποιεί και οι εκφράσεις της κάνουν τον Μέγα Αλέξανδρο σημερινό (και πάντως όχι ιδιαίτερα αγαπητό στην ίδια). Έπειτα είναι και οι προτιμήσεις της.

«Ο Φίλιππος ο Β' της Μακεδονίας... Αυτός ήταν προσωπικότητα» σημειώνει. *«Από το σχολείο τον θαύμαζα και με εξενεύριζε ο Δημοσθένης, που τον έβριζε»*.

- Με τον Αλέξανδρο πώς τα πηγαίνετε;

«Δεν μου είναι ιδιαίτερος συμπαθής. Δεν τον θαυμάζω. Ο πατέρας του ένωσε την Ελλάδα, ενώ ο άλλος μπορεί να πήγε στην άλλη άκρη της οικουμένης αλλά δεν ξέρω αν αγαπούσε τη Μακεδονία... Ένας άλλος φίλος μου είναι ο Πτολεμαίος ο Α' που δημιούργησε το Αλεξανδρινό βασίλειο. Αυτός θα πρέπει να ήταν πράγματι γιος του Φιλίππου του Α', όπως λένε άλλωστε, και όχι του Λάγου.

Όσο για τους Αθηναίους: «Μου άρεσε πάντα ο Θεμιστοκλής. Τον βρίσκω χαριτωμένο». Το Βυζάντιο όμως δεν την ενδιαφέρει. «Δεν μ' αρέσει. Υπάρχει μία φθορά... Σέβομαι απόλυτα την εποχή αλλά δεν είμαι εκεί. Δεν έχω γεννηθεί εκεί» λέει.

Το βάρος της αρχαιότητας

Η άντληση έμπνευσης από την αρχαιότητα έχει επαναληφθεί άλλωστε συχνά στο έργο της. « Μετά το σχολείο έκανα και μαθήματα με την αρχαιολόγο Αθηνά Καλογεροπούλου. Κι όταν πήγα στη Γαλλία και ήθελα να διορθώσω τα γαλλικά μου, μελετούσα αρχαίους συγγραφείς και έγγραφα εκθέσεις, τις οποίες ένας καθηγητής μου διόρθωνε. Οπότε εγώ είχα διπλό όφελος». Με τα ισπανικά της πάντως δεν ευτύχησε το ίδιο. «Μάθαινα ισπανικά αλλά όταν παντρευόταν η Σοφία τον Χουάν μού ζήτησαν να γνωρίσουν τη δασκάλα μου για να κάνει και σ' εκείνη μάθημα. Τότε με ρώτησαν αν θέλω να κάνουμε μαζί, οπότε είπα ότι είχα αποφασίσει να σταματήσω. Και πάνε τα ισπανικά».

Το γεγονός ότι πρόκειται για άνθρωπο που δεν άφησε τον χρόνο και τη ζωή του να πάνε χαμένα, που δεν θέλησε να επαναπαυθεί στις δάφνες της είναι πλέον γνωστό. Όπως και ότι οι επιλογές της κρύβουν εκπλήξεις. Το αρνείται ακόμη και όταν πρόκειται για τον «Διάλογο με την Άννα» - τις αφηγήσεις μιας πόρνης. «Είχα αγανακτήσει» λέει. «Το έκανα γιατί η αστή Ελληνίδα δεν γνώριζε τίποτε για ένα πρόσωπο το οποίο ο σύμπας κόσμος ήξερε πολύ καλά και μόνον εκείνη αγνοούσε».

Το ίδιο είχε συμβεί με τα κεντήματα. Ήταν η πρώτη δουλειά της, την οποία δώρισε στο Μουσείο Μπενάκη. Σχέδια ελληνικών κεντημάτων, τα οποία όχι μόνον αντέγραψε αλλά και κέντησε η ίδια. «Είχα πάει στην Αγγελική Χατζημιχάλη, την οποία θαύμαζα απεράντως - ήμουν παντρεμένη τότε - και προσφέρθηκα να τη βοηθήσω. Μου λέει λοιπόν: Τι ξέρεις να κάνεις; Τίποτε, της απαντώ. Και τότε μου έδειξε πώς να αντιγράψω σχέδια».

Τι θα ήθελε άραγε να έχει σπουδάσει αυτή η γυναίκα; Φιλοσοφία, φιλολογία, αρχαιολογία;

«Εγώ αν είχα σπουδάσει και είχαμε ακόμη το φαρμακείο, θα είχα γίνει φαρμακοποιός. Το φαρμακείο ήταν οικογενειακό αλλά εμείς, ξέρετε, ήμασταν μία

οικογένεια που, για την πολιτική, τα πουλήσαμε όλα. Και ο πατέρας μου κατέληξε από φαρμακοποιός, υπάλληλος της Αγροτικής».

- Τι σας άρεσε από το φαρμακείο; Τα μπουκαλάκια, η χημεία, τι;

«Ο παππούς μου είχε φτιάξει στην Κατοχή ένα φάρμακο που μπορούσε να γιατρεύει τα κρυοπαγήματα. Αυτό είναι που ήθελα. Να μπορώ να προσφέρω κάτι».

- Εκτός από φαρμακοποιός σκεφτήκατε ποτέ την πολιτική;

«ΠΟΤΕ! ΠΟΤΕ! Ο καθένας μπορεί να προσφέρει εθελοντικά, αν θέλει, σε άλλους τομείς».

Στην Πάτρα δεν πηγαίνει πια. Άλλωστε, όπως αναφέρει «έχω ταξιδέψει τόσο που πλέον δεν με ενδιαφέρει. Μέχρι και έχω μετοικήσει. Δεν θέλω άλλο». Και μπορεί να γράφει για όλους τους άλλους, όχι όμως και για τον εαυτό της. Ούτε πρόκειται, όπως λέει κατηγορηματικά. «Όταν περπατάει κανείς πάει μπροστά. Δεν κοιτάζει πίσω. Δεν χρειάζεται συνέχεια να σκεπτόμαστε τα λάθη μας και να μοιρολογούμε».

Το σπίτι του πατέρα

Το διαμέρισμα όπου διαμένει είναι το σπίτι του πατέρα της. Γεμάτο βιβλία, μυρίζει Ελλάδα και αποπνέει παρελθόν. Ωραίο, γλυκό παρελθόν. Με συλλογές παλαιών κοσμημάτων από ελληνικές φορεσιές, με μεγάλα κεντήματα στους τοίχους. «Όταν ο πατέρας μου έφυγε από την υπηρεσία του με εθελουσία, πήρε ορισμένα χρήματα και μου τα έφερε. Του είπα, θα αγοράσεις ένα δικό σου σπίτι, και έτσι έγινε. Έμεινε εδώ με τη γιαγιά μου, την Αμαλία Κανελλοπούλου, πολύ αγαπημένο μου πρόσωπο. Υπέφερε πολλά από τα πολιτικά γεγονότα κι όμως δεν της φάνηκε. Δεν μας είπε ποτέ τίποτε δυσάρεστο. Κοιτούσε μπροστά».

Περιγράφει τρυφερά τη μητέρα της ως «θεομηνία» και χαίρεται που έκοψε νωρίς τον λώρο ώστε τώρα να της έχει μείνει η ανάμνηση μιας ωραίας κοπέλας, μιας θαυμάσιας γυναίκας που είχε υποφέρει και όχι «η μαμά, που μου τις έβρεχε». Σε μία φωτογραφία δίπλα της, δύο παιδιά: «Είναι ο πατέρας μου με τον θείο Παναγιώτη. Ο πατέρας μου ήταν ο καλύτερος άνθρωπος που έχω γνωρίσει στη ζωή μου» τονίζει. Και σε άλλη φωτογραφία, ο πατριός της Ανδρέας Παπανικολάου από την Πάτρα. «Από όλους έχω

πάρει κάτι. Ακόμη και από τον πατριό μου πήρα την πολιτική σκέψη. Διότι μου άρεσαν καλύτερα τα δικά του από τα κανελλοπουλαίικα» επισημαίνει. Για να προσθέσει ότι αυτά που τη δίδαξε η οικογένειά της ήταν το δέος και ο σεβασμός.

- Είστε θρησκευόμενη;

«Όχι. Πιστεύω στον Κύριο, αυτή την ανώτερη δύναμη. Όλα τα άλλα...».

- Τι σας αντιπροσωπεύει περισσότερο, η Αμαλία Μεγαπάνου που αντέγραφε σχέδια για κεντήματα, η Αμαλία Μεγαπάνου της Άννας ή τώρα του Λεξικού;

«Κοιτάξτε, η Αμαλία Μεγαπάνου είναι το παιδί της μάνας μου και του πατέρα μου, που έφθασε ίσαμε εδώ. Είναι μία διαδρομή. Την κάνεις και περνάς από δάση, από χαράδρες, από επικίνδυνα μέρη, από ανέσεις κτλ. Γι' αυτό λέω την ηλικία μου, γιατί την έχω περπατήσει, δεν την έχω περάσει έτσι ώσπου να φθάσω εδώ, μαζί με σας».

Άννα Φρανκ

Αγωνίστρια, συγγραφέας (1929-1945)

Της ΝΙΝΑ-ΜΑΡΙΑΣ ΠΑΣΧΑΛΙΔΟΥ

Δύο βιβλία σημάδεψαν την αρχή και το τέλος του Ολοκαυτώματος. Το πρώτο είναι «Ο αγών μου» του Αδόλφου Χίτλερ, το οποίο εκφράζει τις πεποιθήσεις του γερμανού δικτάτορα και το σκοτεινό υπόβαθρο της σκέψης του, που σήμανε την αρχή ενός τερατώδους πολέμου. Μπορούμε να πούμε ότι το δεύτερο είναι το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ, το ερασιτεχνικό σύγγραμμα της χαρισματικής εβραιοπούλας, το οποίο διηγείται με στωικότητα και απρόσμενη ωριμότητα την καθημερινότητα οκτώ εβραίων μέσα στο καταφύγιό τους, από τον Ιούνιο του 1942 ως τον Αύγουστο του 1944.

Η Άννα Φρανκ γεννήθηκε στις 12 Ιουνίου του 1929 στη Φραγκφούρτη της Γερμανίας. Γόνος εύπορης οικογενείας ο πατέρας της, Οτο Φρανκ, υπηρέτησε με ευλάβεια τη χώρα του στη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου ενώ μερικά χρόνια αργότερα έχασε την περιουσία του μαζί με εκατοντάδες άλλους Γερμανούς στην οικονομική ύφεση του 1920. Τον Ιανουάριο του 1933 οι ναζιστές ανήλθαν στην εξουσία. Ο διορατικός Οτο μετέφερε την τετραμελή του οικογένεια (τη γυναίκα του και τις δύο κόρες του, Άννα και Μάργκο) στο Άμστερνταμ της Ολλανδίας, όπου ανέλαβε τη θέση του διευθυντή σε μια εταιρεία τροφίμων στην περιοχή του Πρίσενγκρατς. Η ναζιστική Γερμανία όμως δεν άργησε να κατακτήσει την Ολλανδία. Από τον Μάιο του 1940 το σύμπαν των εβραίων άλλαξε.

Λίγο προτού ξεκινήσει η μεταφορά των εβραίων στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως, ο Οτο αποφάσισε να εξαφανίσει την οικογένειά του. Γι' αυτόν τον σκοπό δημιούργησε ένα προσάρτημα στην αποθήκη τροφίμων στο Πρίσενγκρατς, το οποίο αποτελούνταν από δύο διαμερίσματα εξοπλισμένα με τα κατάλληλα μέσα για να φιλοξενήσουν δύο οικογένειες, των Φρανκ και των Βαν Πελ - την τριμελή οικογένεια του συνεργάτη του

Οτο Φρανκ. Τις δύο οικογένειες ακολούθησε στο καταφύγιό τους και ο Ντάσελ, ένας ηλικιωμένος εβραίος οδοντίατρος.

Η ζωή στο καταφύγιο ξεκινούσε αργά το απόγευμα. Φίλοι των Φρανκ προμήθευαν τους φυγάδες με εφόδια και φαγητό από τη μαύρη αγορά. Τις νυχτερινές ώρες ο Οτο και ο συνεργάτης του διατελούσαν τη συνηθισμένη τους εργασία στο κάτω μέρος της αποθήκης.

Η Άννα Φρανκ βρήκε στη φυλακή αυτή μια ιδιάζουσα ελευθερία. *«Αγαπητή Κίτυ»*, γράφει στις πρώτες σελίδες του ημερολογίου της, το οποίο της δώρισε ο πατέρας της στα δέκατα τρίτα της γενέθλια, *«ελπίζω ότι θα είσαι η παρηγοριά μου και το στήριγμά μου»*. Πράγματι το ημερολόγιο αυτό εκφράζει εκτός από τη μεγάλη αδυναμία που είχε η Άννα στον πατέρα της την ωμότητα ενός πολέμου μέσα από τα μάτια ενός παιδιού το οποίο σταδιακά έχανε συνειδητά την αθωότητά του. *«Δεν θα μπορέσω ποτέ να ξαναγράψω με αυτόν τον τρόπο. Γνωρίζω βαθιά μέσα μου πως δεν θα είμαι ποτέ πια αθώα»* αναγράφει το ημερολόγιο στις 2 Νοεμβρίου του 1942.

Η φωνή της Άννας είναι η κραυγή ενός εβραίου στο κρησφύγετό του αλλά και η κραυγή του ανθρώπου του 20ού αιώνα, ο οποίος καταδιώχθηκε από την πιο αλλοπρόσαλλη δολοφονική μανία της Ιστορίας. Η νεαρή συγγραφέας ωστόσο αποκαλύπτει στις σελίδες του ημερολογίου ένα φυσικό ταλέντο στην τέχνη του γραπτού λόγου και μια λογική που ξεπερνά τα όρια της ηλικίας της. Σε μια από τις σελίδες της θέτει το εξής ερώτημα στον εαυτό της: *«Είναι άραγε σωστό να ακολουθώ ολοκληρωτικά αυτά που μου υποβάλλει η συνείδησή μου;»*. Η Άννα προβληματίστηκε για τη ζωή, την αγάπη, το μίσος, την αρχή και το μέλλον μιας σχέσης με αφορμή την επαφή της με τον Πίτερ, τον δεκαεξάχρονο γιο των Βαν Πελ, για τον οποίο έτρεφε συναισθήματα, καθώς και για το μέλλον της ανθρωπότητας αλλά και την εσωτερική ανάγκη του ανθρώπου να συμφιλιωθεί με τον εαυτό του.

Το 1942 οι ναζιστές ανακάλυψαν το κρησφύγετο των Φρανκ μετά τη συμπτωματική καταδίωξη ενός ληστή στην αποθήκη τροφίμων. Οι δύο οικογένειες καθώς και ο ηλικιωμένος οδοντίατρος μεταφέρθηκαν στο Αουσβιτς. Η Άννα Φρανκ, η μητέρα της και η αδερφή της άφησαν την τελευταία τους πνοή στο Μπέργκεν-Μπέλσεν, το στρατόπεδο στο οποίο μεταφέρθηκαν όταν το Αουσβιτς δέχθηκε επίθεση από τους Ρώσους. Είχαν πληγεί από τύφο. Μοναδικός επιζών ο Οτο παρέλαβε το ημερολόγιο από τα χέρια των γειτόνων Ελι Βόσεν και Μίεν Βαν Σάντεν, οι οποίοι το

περισυνέλεξαν μετά τη σύλληψη των Φρανκ. Σε αυτόν οφείλεται η αρχική έκδοση του ημερολογίου, άλλωστε σε αυτόν οφειλόταν και η ύπαρξή του. Το ημερολόγιο έχει μεταφραστεί σε 30 γλώσσες και ως σήμερα έχει πουλήσει 300.000 αντίτυπα σε όλον τον κόσμο. Το καταφύγιο της οικογένειας στο Πρίσενγκρατς λειτουργεί σήμερα ως κέντρο νεότητας με την ονομασία «Το σπίτι της Άννα Φρανκ».

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το καταφύγιο κάλυπτε μια μεγάλη βιβλιοθήκη η οποία οδηγούσε στην κρυφή πόρτα των δωματίων. Όταν οι ναζιστές ανακάλυψαν το κρησφύγετο αναγκάστηκαν να παραμερίσουν δεκάδες βιβλία για να μπουν στα διαμερίσματα και να φτάσουν στην Άννα. Αυτό που δεν γνώριζαν όταν αντίκρισαν την Άννα ήταν ότι το κορίτσι είχε ήδη δραπετεύσει. Μέσα από ένα ημερολόγιο...

Ελεν Αρθουρ Κέλερ & Ανν Μάνσφιλντ Σάλιβαν Μείσι

Συγγραφέας, ακτιβίστρια (1880-1968) - Δασκάλα (1866-1936)

Της ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ ΚΟΛΙΟΥ

Η Ελεν Κέλερ γεννήθηκε στις 27 Ιουλίου 1880 σε ένα τυπικό μικροαστικό σπίτι του αμερικανικού Νότου, στην πολιτεία της Αλαμπάμας. Ήταν ένα υγιέστατο και πανέξυπνο κοριτσάκι. Μια ξαφνική ασθένεια όμως με πολύ υψηλό πυρετό έμελλε να της στερήσει την όραση και την ακοή για πάντα. Ήταν μόλις 19 μηνών. «Δεν μπορώ να θυμηθώ πώς ένιωσα όταν το φως έσβησε από τα μάτια μου» είπε χρόνια αργότερα «υποθέτω ότι ένιωσα πως ήταν συνεχώς νύχτα και ίσως αναρωτιόμουν γιατί δεν ξημέρωνε ποτέ». Η μικρή Ελεν αποκόπηκε σταδιακά από την πραγματικότητα, μη μπορώντας να επικοινωνήσει με τον έξω κόσμο. Δεν είχε καν αρχίσει να μιλάει όταν έχασε τις δύο πολυτιμότερες αισθήσεις της. Εξέφραζε τις επιθυμίες και τα συναισθήματά της χρησιμοποιώντας έναν στοιχειώδη κώδικα με 60 χειρονομίες και ανέπτυξε στο έπακρον την αφή και την όσφρηση. Οι απεγνωσμένες προσπάθειές της να σπάσει το φράγμα της σιωπής μέσα στο σκοτάδι τη μετέτρεψαν όμως σε ένα αγρίμι που έτρωγε με τα χέρια και παρουσίαζε ανεξέλεγκτα και βίαια ξεσπάσματα. Τότε η οικογένεια Κέλερ, με τη βοήθεια του Αλεξάντερ Γκράχαμ Μπελ, απευθύνθηκε στη Σχολή Τυφλών Πέρκινς στη Βοστώνη, η οποία τον Μάρτιο του 1887 έστειλε στην Αλαμπάμα την απόφοιτό της Ανν Μάνσφιλντ Σάλιβαν, με την ιδιότητα της γκουβερνάντας και δασκάλας της επτάχρονης Ελεν. Γεννημένη τον Απρίλιο του 1866 στη Μασαχουσέτη από πάμπτωχους ιρλανδούς μετανάστες η Σάλιβαν έχασε τη μητέρα της από φυματίωση σε ηλικία οκτώ ετών και ο μέθυσος πατέρας της την έστειλε σε πτωχοκομείο μαζί με τον αδελφό της, ο οποίος πέθανε επίσης από φυματίωση λίγο αργότερα. Προσβεβλημένη από τράχωμα και σχεδόν

τυφλή η Ανν κατάφερε στα 14 της χρόνια να γίνει δεκτή στη φημισμένη Σχολή Τυφλών Πέρκινς, από όπου αποφοίτησε σε ηλικία 20 ετών, αφού είχε ανακτήσει μερικώς το φως της ύστερα από σειρά επεμβάσεων.

Δασκάλα και μαθήτρια σύντομα έγιναν αχώριστες. Η Σάλιβαν άρχισε με το δάχτυλό της να σχηματίζει στην παλάμη της Ελεν διάφορες μικρές λέξεις, εκείνη όμως νόμιζε ότι επρόκειτο για παιχνίδι, δεν μπορούσε να συνδέσει τα σύμβολα των λέξεων με αντικείμενα ή έννοιες. Το φράγμα αυτό έσπασε μήνες αργότερα όταν η Σάλιβαν έβαλε το ένα χέρι της Ελεν κάτω από τρεχούμενο νερό ενώ παράλληλα σχημάτιζε επαναλαμβανόμενα τη λέξη «νερό» στο άλλο της χέρι: η μαθήτρια συνειδητοποίησε αστραπιαία ότι υπήρχαν ονόματα για όλα τα πράγματα που την περιέβαλλαν. Ενθουσιασμένη έμαθε μέσα σε μία ημέρα 30 νέες λέξεις, που έγιναν σύντομα εκατοντάδες και τις οποίες σταδιακά κατάφερε να συνδυάζει σε απλές προτάσεις. Γρήγορα η φιλομαθής Ελεν έμαθε να γράφει σε ειδική γραφομηχανή και να διαβάζει κείμενα σε αλφάβητο μπράιγ. Το 1888 το αχώριστο δίδυμο μετακόμισε στη Βοστώνη, όπου το παιδί-θαύμα φοίτησε στη Σχολή Πέρκινς. Δεν μπορούσε όμως να μιλήσει, πράγμα που κατάφερε για πρώτη φορά σε ηλικία εννέα ετών, με τη βοήθεια ειδικευμένης δασκάλας η οποία τοποθετούσε το χέρι της Ελεν πάνω στα χείλη της την ώρα που πρόφερε τις λέξεις, μέσα στο στόμα της για να μάθει να τοποθετεί σωστά τη γλώσσα της και πάνω στον λαιμό της για να νιώθει τις διαφορετικές δονήσεις του. Σταδιακά η Κέλερ έμαθε να διαβάζει τα χείλη των άλλων ακουμπώντας το χέρι της πάνω στο στόμα τους και άρχισε δειλά δειλά να μιλάει, στην αρχή ακατάληπτα, αργότερα εντυπωσιακά καλά. Το 1900, ύστερα από τετραετή φοίτηση στο σχολείο θηλέων του Κέιμπριτζ, η Κέλερ ξεκίνησε κολεγιακές σπουδές στο Ράντκλιφ, το «γυναικείο» αντίστοιχο του Χάρβαρντ. Πάντα δίπλα της έστεκε ακούραστη βοηθός η Ανν Σάλιβαν. Η αποφοίτηση του πρώτου τυφλού και κωφού ανθρώπου στην ιστορία από πανεπιστημιακό ίδρυμα ήλθε το 1904 με επαίνους και συνοδεύτηκε από το πρώτο, αυτοβιογραφικό, βιβλίο της Κέλερ με τίτλο «Η ιστορία της ζωής μου», για να ακολουθήσουν άλλα 13.

Η Ανν Σάλιβαν, καταβεβλημένη και σχεδόν τυφλή πέθανε ήσυχα τον Οκτώβριο του 1936 σε ηλικία 70 ετών. Η Κέλερ άρχισε περιοδείες και διαλέξεις ανά τον κόσμο - επισκέφθηκε περισσότερες από 35 χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα - με σκοπό τη συλλογή χρημάτων και την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης στα

προβλήματα των ατόμων με ειδικές ανάγκες, σε θέματα ρατσισμού και φεμινισμού. Σουφραζέτα και μέλος του σοσιαλιστικού κόμματος, δεν γλίτωσε το επί Εντγκαρ Χούβερ «φακέλωμα». Τα τελευταία χρόνια της ζωής της αποσύρθηκε από τη δημόσια ζωή. Πέθανε ήσυχα στη διάρκεια της απογευματινής σιέστας στο Γουέστπορτ του Κονέκτικατ, την 1η Ιουνίου 1968, λίγες ημέρες προτού γιορτάσει τα 88α γενέθλιά της.

Είχε βραβευθεί με δεκάδες τιμητικές και ακαδημαϊκές διακρίσεις παγκοσμίως, με κορυφαία την απονομή του Προεδρικού Μεταλλίου της Ελευθερίας το 1964 από τον Λίντον Τζόνσον, την ύψιστη αναγνώριση που μπορεί να απονεμηθεί σε πολίτη των ΗΠΑ. Οι στάχτες της φυλάσσονται ακριβώς δίπλα στις στάχτες της «δασκάλας», όπως αποκαλούσε την Ανν Σάλιβαν, στο παρεκκλήσι του Σεντ Τζόζεφ κοντά στον Καθεδρικό της Ουάσιγκτον.

Το ΒΗΜΑ, 15/12/2002

(1869 - 1940)

ΈΜΑ ΓΚΟΛΝΤΜΑΝ

«Έχω ζήσει!»

Γεννημένη στη Λιθουανία, η Έμα Γκόλντμαν μετανάστευσε στην Αμερική το 1885. Εργάστηκε σε υφαντουργεία και ήρθε σε επαφή με ομάδες σοσιαλιστών και αναρχικών. Μετακόμισε στη Νέα Υόρκη το 1889 και ανέπτυξε στενή σχέση με τον Αλεξάντερ Μπέρκμαν, ο οποίος φυλακίστηκε το 1892 για την απόπειρα δολοφονίας του μεγαλοβιομηχάνου Χένρι Κλέι Φρικ. Την επόμενη χρονιά φυλακίστηκε και η ίδια για υποκίνηση εξέγερσης. Όταν αποφυλακίστηκε, το 1895, η Έμα Γκόλντμαν άρχισε να περιοδεύει σε Αμερική και Ευρώπη, δίνοντας διαλέξεις. Μιλούσε όχι μόνο για τον αναρχισμό αλλά και για τα θεατρικά έργα του Ιψεν και του Στρίντμπεργκ. Το 1916 φυλακίστηκε πάλι για σύντομο χρονικό διάστημα, επειδή μίλησε υπέρ της αντισύλληψης. Το 1919, η «Κόκκινη Έμα», όπως την αποκαλούσαν, απελάθηκε στη Σοβιετική Ένωση. Απογοητευμένη από όσα είδε, δεν έμεινε πολύ. Έζησε στη Σουηδία, στη Γερμανία, στην Αγγλία, στη Γαλλία και αλλού, δίνοντας διαλέξεις και συγγράφοντας την αυτοβιογραφία της. Ο θάνατος τη βρήκε να εργάζεται στην Ισπανία, κατά των φασιστών του Φράνκο. Τον λόγο που δημοσιεύουμε σήμερα τον εκφώνησε την 1η Μαρτίου 1931, επ' ευκαιρία του Εικοστού Ενατου Λογοτεχνικού Συμποσίου Foyle's, στο Λονδίνο.

Η Έμα Γκόλντμαν μιλάει στο πλήθος για την αντισύλληψη, στη Νέα Υόρκη, την 21η Μαΐου 1916

" Κύριε Πρόεδρε, κυρίες και κύριοι, το θέμα σήμερα το μεσημέρι είναι «Μια αναρχική κοιτάζει τη ζωή». Δεν μπορώ να μιλήσω για όλους τους άλλους αναρχικούς αλλά για τον εαυτό μου θα ήθελα να πω ότι ήμουν τόσο έντονα απασχολημένη με το να ζω τη ζωή μου, ώστε δεν μου απέμενε στιγμή για να την κοιτάξω. Έχω συναίσθηση ότι για τον καθένα έρχεται μια περίοδος που είμαστε υποχρεωμένοι, αναγκαστικά, να καθίσουμε και να κοιτάξουμε τη ζωή. Η περίοδος αυτή είναι το σοφό γήρας, καθότι όμως ποτέ μου δεν έγινα σοφή δεν περιμένω να φτάσω σε αυτό το σημείο. Οι περισσότεροι άνθρωποι που κοιτάζουν τη ζωή δεν τη ζουν ποτέ. Αυτό που βλέπουν δεν είναι ζωή αλλά μόνο η σκιά της. Δεν έχουν μάθει ότι η ζωή είναι μια κατάρα που τους έχει σταλεί από έναν αδέξιο Θεό, ο οποίος έφτιαξε τον άνθρωπο κατά την εικόνα του; Γι' αυτόν τον λόγο οι περισσότεροι άνθρωποι κοιτάζουν τη ζωή ως ένα είδος εφιαλτικού προς έναν παράδεισο στην άλλη ζωή. Δεν τολμούν να ζήσουν τη ζωή ή να αδράξουν το πνεύμα της ζωής από τη ζωή όπως τους παρουσιάζεται. Αυτό σημαίνει ρίσκο· σημαίνει την παραίτησή τους από τα μικρά υλικά τους επιτεύγματα. Σημαίνει την αντίθεση προς την «κοινή γνώμη» και τους νόμους και τους κανόνες της χώρας του καθενός. Υπάρχουν λιγιστοί άνθρωποι που έχουν την τόλμη και το κουράγιο να παραιτηθούν από όσα αγκαλιάζουν στην καρδιά τους. Φοβούνται ότι το πιθανό κέρδος τους δεν θα είναι το αντίστοιχο όσων απαρνήθηκαν. Όσο για εμένα, μπορώ να πω ότι [...] μεγάλωσα με τη ζωή, τη ζωή από όλες τις απόψεις της, στα ύψη και στα βάθη της. Το αντίτιμο που πλήρωσα ήταν υψηλό βεβαίως, όμως αν έπρεπε να το πληρώσω πάλι από την αρχή, θα το έκανα με προθυμία, επειδή αν δεν είσαι πρόθυμος να πληρώσεις το αντίτιμο, αν δεν είσαι

πρόθυμος να βουτήξεις στα βάθη, δεν θα κατορθώσεις ποτέ να αναρριχηθείς και πάλι στα ύψη της ζωής.

Φυσικά η ζωή παρουσιάζει τον εαυτό της με διαφορετικές μορφές σε διαφορετικές ηλικίες. Ανάμεσα στην ηλικία των οκτώ και των δώδεκα ονειρευόμουν να γίνω μια Ιουδίθ. Αποζητούσα να εκδικηθώ για τα δεινά του λαού μου, των Εβραίων, να κόψω το κεφάλι του κάθε Ολοφέρνη. Όταν ήμουν 14 ήθελα να σπουδάσω ιατρική, ώστε να είμαι ικανή να βοηθήσω τους συνανθρώπους μου. Όταν ήμουν 15 υπέφερα από έρωτα δίχως ανταπόδοση και επιθυμούσα να αυτοκτονήσω με ρομαντικό τρόπο, πίνοντας πολύ ξίδι. Πίστευα ότι αυτό θα με έκανε να φαίνομαι αέρινη και ενδιαφέρουσα, πολύ γλωμή και ποιητική, όταν θα βρισκόμουν στον τάφο μου, στα 16 όμως αποφάσισα έναν πιο δοξαστικό θάνατο. Ήθελα να χορέψω μέχρι θανάτου.

Ύστερα ήρθε η Αμερική, η Αμερική με τα τεράστια εργοστάσιά της, να σπρώχνω τα πετάλια μιας μηχανής για δέκα ώρες την ημέρα, προς δύομισι δολάρια την εβδομάδα. [Την εμπειρία αυτή] ακολούθησε το μεγαλύτερο γεγονός της ζωής μου, αυτό που με έκανε αυτό που είμαι. Ήταν η τραγωδία στο Σικάγο, το 1887, όταν πέντε από τους πιο ευγενείς ανθρώπους δολοφονήθηκαν δικαστικά από την Πολιτεία του Ιλινόι. Ήταν οι διάσημοι αναρχικοί της Αμερικής - ο Πάρσονς, ο Σπάις, ο Φίσερ, ο Ενγκελς και ο Λινγκ - που δολοφονήθηκαν με τον νόμο την 11η Νοεμβρίου 1887. Ο γενναίος, νεαρός Λινγκ εξαπάτησε τους εκτελεστές του, προτιμώντας να πεθάνει από το ίδιο του το χέρι, ενώ τρεις άλλοι σύντροφοι των εκτελεσθέντων - ο Νίμπι, ο Φίλντεν και ο Σβαμπ - καταδικάστηκαν σε φυλάκιση. Ο θάνατος αυτών των μαρτύρων του Σικάγο ήταν η πνευματική μου γέννηση: το ιδεώδες τους έγινε το κίνητρο ολόκληρης της ζωής μου.

Συνειδητοποιώ ότι οι περισσότεροι από εσάς έχουν πολύ ανεπαρκή, παράξενη και συνήθως ψευδή αντίληψη του αναρχισμού. Δεν σας κατηγορώ. Παίρνετε τις πληροφορίες σας από τον ημερήσιο Τύπο. Αυτό όμως είναι το τελευταίο μέρος στη γη για να ψάξετε για την αλήθεια οποιασδήποτε μορφής. Ο αναρχισμός, για τους μεγάλους δασκάλους και ηγέτες της πνευματικής πλευράς της ζωής, δεν ήταν δόγμα, δεν ήταν κάτι που στραγγίζει το αίμα από την καρδιά και κάνει τους ανθρώπους ζηλωτές, δικτάτορες ή απίθανα βαρετούς. Ο αναρχισμός είναι μια δύναμη απελευθερωτική επειδή διδάσκει τους ανθρώπους να βασίζονται στις δικές τους δυνατότητες, τους διδάσκει πίστη στην ελευθερία και εμπνέει άνδρες και γυναίκες να

παλεύουν για μια κατάσταση της κοινωνικής ζωής όπου όλοι θα είναι ελεύθεροι και ασφαλείς. Στον σημερινό κόσμο δεν υπάρχει ούτε ελευθερία ούτε ασφάλεια: είτε κάποιος είναι πλούσιος είτε φτωχός είτε το επίπεδό του είναι υψηλό είτε χαμηλό, κανένας δεν είναι ασφαλής όσο υπάρχει έστω και ένας σκλάβος στον κόσμο. Κανένας δεν είναι ελεύθερος ή ασφαλής όσο πρέπει να υποτάσσεται στις διαταγές, στα καπρίτσια ή στη θέληση κάποιου άλλου, ο οποίος έχει τη δύναμη να τον τιμωρήσει, να τον στείλει στη φυλακή ή να του στερήσει τη ζωή, να διατυπώσει τους όρους της υπαρχής του, από την κούνια του ακόμη ως τον τάφο.

Δεν είναι μόνο λόγω της αγάπης προς τον συνάνθρωπο, είναι για το δικό τους καλό που οι άνθρωποι πρέπει να μάθουν να κατανοούν το νόημα και τη σημασία του αναρχισμού και δεν θα αργήσει η στιγμή που θα εκτιμήσουν τη μεγάλη αξία και ομορφιά της φιλοσοφίας του.

Ο αναρχισμός αντιμάχεται κάθε απόπειρα μιας ομάδας ανθρώπων ή ενός ατόμου να διαχειρίζεται τη ζωή των άλλων. Η βάση του αναρχισμού είναι η πίστη στην ανθρωπότητα και στις δυνατότητές της, ενώ όλες οι άλλες κοινωνικές φιλοσοφίες δεν έχουν καμία απολύτως πίστη στην ανθρωπότητα. Οι άλλες φιλοσοφίες επιμένουν ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί να κυβερνήσει τον εαυτό του και πρέπει να κυβερνάται. Σήμερα οι περισσότεροι πιστεύουν ότι όσο ισχυρότερη είναι η κυβέρνηση τόσο πιο επιτυχημένη θα είναι η κοινωνία. Πρόκειται για την παλαιά πεποίθηση στη ράβδο: όσο περισσότερο τη χρησιμοποιεί κανείς πάνω σε ένα παιδί τόσο αξιότερο θα γίνει όταν μεγαλώσει και γίνει άνδρας ή γυναίκα. Έχουμε ελευθερωθεί από αυτή τη βλακεία. Έχουμε φτάσει να κατανοούμε ότι εκπαίδευση δεν σημαίνει ξύλο, δεν σημαίνει το σακάτεμα, το σκέβρωμα, τη συντριβή της νεαρής ζωής. Έχουμε μάθει ότι η ελευθερία στην ανάπτυξη ενός παιδιού εξασφαλίζει καλύτερα αποτελέσματα, και όσον αφορά το παιδί και όσον αφορά την κοινωνία.

Αυτός, κυρίες και κύριοι, είναι ο αναρχισμός. Όσο μεγαλύτερες είναι η ελευθερία και οι ευκαιρίες για κάθε μονάδα της κοινωνίας τόσο αξιότερο θα είναι το άτομο και τόσο το καλύτερο για την κοινωνία· και τόσο πιο δημιουργική και εποικοδομητική θα είναι η ζωή του συνόλου. Αυτό, εν συντομία, είναι το ιδανικό στο οποίο αφιέρωσα τη ζωή μου.

Ο αναρχισμός δεν είναι μια θεωρία κομμένη και αποξηραμένη. Είναι ένα ζωοφόρο πνεύμα που αγκαλιάζει όλη τη ζωή. Γι' αυτό δεν απευθύνομαι μόνο σε ορισμένα στοιχεία της κοινωνίας: δεν απευθύνομαι μόνο στους εργάτες. Απευθύνομαι στις ανώτερες τάξεις επίσης, επειδή πράγματι χρειάζονται διαφώτιση περισσότερο από τους εργάτες. Η ίδια η ζωή διδάσκει τις μάζες και είναι μια αυστηρή, αποτελεσματική δασκάλα. Δυστυχώς η ζωή δεν διδάσκει εκείνους που θεωρούν τους εαυτούς τους επίλεκτους της κοινωνίας, τους καλύτερα μορφωμένους, τους ανώτερους. Πίστευα πάντα ότι κάθε μορφή πληροφορίας και εκπαίδευσης που βοηθά να διευρυνθεί ο πνευματικός ορίζοντας των ανδρών και των γυναικών είναι πολλή χρήσιμη και θα έπρεπε να χρησιμοποιείται. Επειδή, σε τελευταία ανάλυση, η μεγάλη περιπέτεια - που είναι η ελευθερία, η αληθινή έμπνευση όλων των ιδεαλιστών, των ποιητών και των καλλιτεχνών - είναι η μόνη ανθρώπινη περιπέτεια για την οποία αξίζει να παλεύει και να ζει κανείς.

Δεν γνωρίζω πόσοι από εσάς έχουν διαβάσει το θαυμάσιο πεζογράφο του Γκόρκι που λέγεται *Το φίδι και το γεράκι*. Το φίδι δεν μπορεί να καταλάβει το γεράκι. «*Γιατί δεν ξεκουράζεσαι εδώ στα σκοτεινά, στην όμορφη, γλιστερή υγρασία;*» ρωτάει το φίδι. «*Γιατί να πετάγεσαι στους ουρανούς; Δεν ξέρεις τους κινδύνους που παραμονεύουν εκεί, τη βία και την καταιγίδα που σε περιμένουν εκεί, και το όπλο του κυνηγού που θα σε γκρεμίσει και θα καταστρέψει τη ζωή σου;*». Αλλά το γεράκι δεν έδειξε προσοχή. Άπλωσε τις φτερούγες του και πετάχτηκε στους αιθέρες, το θριαμβευτικό τραγούδι του να αντηχεί στους ουρανούς. Μια μέρα το γεράκι γκρεμίστηκε, το αίμα ανάβλυζε από την καρδιά του και το φίδι είπε: «*Ανόητε, σε προειδοποίησα, σου είπα να μείνεις εκεί όπου ήμουν, στα σκοτεινά, στην όμορφη, ζεστή υγρασία, όπου κανένας δεν μπορούσε να σε βρει και να σε βλάψει*». Αλλά με την τελευταία του πνοή το γεράκι απάντησε: «*Έχω πετάξει στους αιθέρες, έχω ανεβεί σε ύψη ιλιγγιώδη, έχω αντικρίσει το φως, έχω ζήσει, έχω ζήσει!*» "

Ο

χι, η μέθοδος «Φακίνου» δεν είναι ένα λογοπαίγνιο βασισμένο στη «Μέθοδο της Ορλεάνης», το τελευταίο της μυθιστόρημα. Ούτε αναφέρεται σε κάποια άλλη σκοτεινή μέθοδο προσέλκυσης ενδιαφέροντος – αυτό είναι άλλωστε κάτι κοινό σε όλους τους καλλιτέχνες. Ο λόγος που επιλέγω αυτόν τον τίτλο για τη συνάντησή μας, το ίδιο προσεκτικά όσο – φαντάζομαι – επιλέγει και εκείνη τους τίτλους των βιβλίων της, παραπέμπει σε μια άλλη μεθοδικότητα την οποία εγώ τουλάχιστον σχετίζω με την Ευγενία Φακίνου: στην αφοσιωμένη «διακονία» του φαντασιακού της κόσμου, στη μεθοδική άρδευση των πιο μύχιων σκέψεων και συναισθημάτων της, που προάγει εδώ και 30 χρόνια, από βιβλίο σε βιβλίο, από κόσμο σε κόσμο, από αναγνώστη σε αναγνώστη. Ως αναγνώστης και εγώ τη συναντώ στον δικό μας – διότι κάθε αναγνώστης έχει «δικούς του» τους συγγραφείς που αγαπά – ιδιωτικό κόσμο.

Η ΜΕΘΟΔΟΣ «ΦΑΚΙΝΟΥ»

Το βιβλίο «Η μέθοδος της Ορλεάνης» ήταν ένα από τα μπεστ σέλερ του καλοκαιριού. Ίδού, λοιπόν, μια καλή αφορμή για να συνομιλήσει ο Αύγουστος Κορτώ με μία από τις πιο επιτυχημένες ελληνίδες συγγραφείς

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΘΑΝΑΣΗΣ ΛΕΟΝΤΙΔΗΣ

– **As ξεκινάσουμε με τα απλά και τα επτακτικά. Στα βιβλία σας ο τίτλος είναι συνήθως από μόνος του ένα μικρό έργο τέχνης, αυτόνομο, αινιγματικό, που η ανάκλιση του αρκεί**

για να ξεκινήσει η αλυσιδωτή αντίδραση της μνήμης. Τι ακριβώς είναι λοιπόν η «Μέθοδος της Ορλεάνης»;

«Είναι γεγονός ότι οι τίτλοι με παιδεύουν πολύ. Καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής, μόλις μου έρχεται ένας υποψήφιος τίτλος, τον σημειώνω. Στο τέλος βρίσκομαι με καμιά εικοσαριά τίτλους και αρχίζω το ξεκαρτάρισμα. Η μέθοδος της Ορλεάνης είναι ένας ειδικός τρόπος παρασκευής ξιδιού σε εκείνη την πόλη της Γαλλίας, γνωστή για τα κρασιά αλλά και για τα ξίδια της. Στην Ελλάδα φτιάχνουμε ξίδι αφήνοντας το κρασί να "ξιδιάσει". Στην Ορλεάνη ρίχνουν σε ελάχιστο ξίδι, κάθε τόσο, μια μικρή ποσότητα εκλεκτού κρασιού. Ετσι σιγά σιγά ακόμη και ένα εξαιρετικό κρασί μετατρέπεται σε ξίδι. Με τον ίδιο τρόπο ο φόβος και η σταδιακή εκχώρηση της προσωπικής ελευθερίας μπορούν να μετατρέψουν αργά αλλά σταθερά μια γυναίκα ζωντανή και ηρωτεόσιμη σε αφυδατωμένη και στρεφνή. Ευτυχώς λοιπόν που υπάρχει και η αγάπη. Η οποία μπορεί να την ελευθερώσει, να της δώσει τη δυνατότητα να κάνει το μεγάλο άλμα προς την ελιπίδα και τη ζωή».

– **Αγαπάτε τα βιβλία σας με τον τρόπο που αγαπούν οι γονείς τα παιδιά τους; Ενθουσιάζεστε, δηλαδή, πάντα με το τελευταίο;**

«Πράγματι αγαπάμε πάντα το τελευταίο μας βιβλίο περισσότερο από τα προηγούμενα, τουλάχιστον για ένα χρονικό διάστημα. "Η Μέθοδος της Ορλεάνης" κατέχει όμως – από τώρα και για πάντα, είμαι σίγουρη – μια ιδιαίτερη θέση στην καρδιά μου. Μπορεί να είναι ένα βιβλίο μυθολογίας, περιέχει οστόσο πολλά προσωπικά στοιχεία, τεχνηέντως μεταμφιεσμένα».

– **Είστε μια συγγραφέας που αγοράστηκε, διαβάστηκε και αγαπήθηκε πολύ. Ωστόσο η πλειο-**

νότητα των αναγνωστών σας ταυτίζει, συνειρμικά σχεδόν, το όνομά σας με την «Αστραδενή». Υπήρξε κάποια στιγμή που επιθυμίσατε να διαγράψετε αυτό το βιβλίο από τη μνήμη μας;

«Μου κάνει εντύπωση που αναφέρεστε μόνο στην "Αστραδενή". Άλλοι με ταυτίζουν, ακόμη και σήμερα, 30 χρόνια μετά, με την πάντα ζωντανή "Ντενεκεδοπούλη". Ή με το "Εβδομο ρούχο" – ίσως επειδή αναξωπυρόθηκε το ενδιαφέρον γι' αυτό πριν από τρία χρόνια χάρη στη σπουδαία θεατρική παράσταση του Δημήτρη Μαυρίκιου. Δεν με πειράζει, επομένως, να ταυτίζουν το όνομά μου με την "Αστραδενή" ή με τα ντενεκεδάκια μου ή με το "Εβδομο ρούχο". Αντιθέτως, το θεωρώ τιμητικό και συγκινητικό».

– **As υποθέσουμε ότι συναντάτε έναν αναγνώστη που εκφράζεται απαξιωτικά για το τελευταίο σας βιβλίο. Πώς θα αντιδράσετε;**

«Αρχικά θα πληγωθώ αλλά δεν θα το αφήσω να φανεί. Επειτα θα προσπαθήσω με γλυκό και ήπιό τρόπο να καταλάβω αν αυτό που τον ενόχλησε έχει να κάνει με προσωπικά βιώματά του (οπότε δεν θα επιμείνω) ή αν έχει κάποιον άλλον είδους αντιρρήσεις. Πρέπει να πω ότι ούτε ως μητέρα ούτε ως άτομο έχω τη διάθεση να ξεμαλλιάσω κάποιον. Είμαι μια κλασική δειλή, που όμως κάνει ηρωικές, πιλαβές και επαναστατικές πράξεις. Οπως το να εκτίθεμαι ως συγγραφέας (και αυτό είναι ηρωικό και συγχρόνως οξέμωρο επειδή οι συγγραφείς είναι κατ' εξοχήν ευάλωτα πλάσματα, που αναζητούν τη διαρκή επιβεβαίωση αλλά παίρνουν το ρίσκο της προς τα έξω έκθεσης), ή να έχω το θάρρος να βγάλω πέντε ντενεκεδάκια να κάνουν θέατρο (αυτό και αν ήταν...). Συμπληρώνω για να μην παρεξηγηθώ: το ότι είμαι ήπιος χαρακτήρας δεν σημαίνει ότι είμαι λαπάς. Προσπαθώ να τιθασεύω τον παρορμητισμό μου και το πάθος που έχω να υποστηρίζω ανθρώπους και ιδέες. Απλάς "με το μαλακό" και με το χαμόγελο τα καταφέρνω καλύτερα».

– Το έργο σας για παιδιά είναι εξίσου πολύπλευρο και δημοφιλές με τα μυθιστορήματά σας. Γράψατε για παιδιά επειδή τα συμπαθείτε ή επειδή σας ιντριγκάρουν ως άλλου «ειδους» άνθρωποι;

«Η μάνα μου έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη ζωή μου. Γι' αυτό και έγραφα 12 χρόνια μετά τον θάνατό της – τόσο χρειάστηκε για να αποστασιοποιηθώ και να μπορέσω να “βουτήξω” στα βαθιά – το “Έρωσ, θέρος, πόλεμος”, που είναι μια μυθιστορηματική οπτική της ζωής της και ως έναν βαθμό και της δικής μου. Οι πατεράδες είναι σχεδόν πάντα απόντες από τα βιβλία μου, όπως και ο δικός μου έλειπε για μεγάλα χρονικά διαστήματα – χωρίς πρόθεση ο καημένος, επειδή έτσι τα είχε φέρει η ζωή και ήταν ναυτικός. Έγραφα για παιδιά επειδή πραγματικά τα αγαπώ, τα εκτιμώ και ξετρελαίνομαι με τις ερωτήσεις που μου κάνουν όταν τα συναντώ στα σχολεία που επισκέπτομαι. Επειδή δεν έχουν ακόμη διαβρωθεί από τους κανόνες του καθωσπρεπιμοού, κάνουν καίριες και συχνά αδιάκριτες ερωτήσεις. Αυτά που θα ήθελαν να ρωτήσουν οι μεγάλοι αλλά ντρέπονται. Πάντως είναι πολλά χρόνια που δεν έχω γράψει για παιδιά. Το βιβλίο που απευθύνεται σε παιδιά προϋποθέτει μια ευφρόσυνη διάθεση την οποία πλέον δεν έχω».

– Δεδομένου ότι έχετε γράψει και εσείς, και μάλιστα αρκετά, ποια είναι η διάθεσή σας απέναντι στα μπεστ σέλερ; Σας εξάπτουν καθόλου την περιέργεια;

«Προσπαθώ όταν διαβάζω ένα βιβλίο να ξεχνάω αν είναι μπεστ σέλερ ή όχι. Μετά την ανάγνωση σκέπτομαι τι ήταν αυτό που το έκανε μπεστ σέλερ, τον λόγο για τον οποίο άρεσε. Εδώ είναι ευκαιρία να πούμε ότι δεν υπάρχει “συνταγή” για μπεστ σέλερ. Αλλιώς, κάποιος που έκανε μια φορά μεγάλη εμπορική επιτυχία, θα μπορούσε να την επαναλαμβάνει εσαεί. Αυτό όμως ξέρουμε

ότι δεν συμβαίνει. Και μία ακόμη παρατήρηση: υπάρχει διαφορά ανάμεσα σε ένα βιβλίο που πουλάει 100.000 ή 200.000 αντίτυπα (στην Ελλάδα υπήρξαν τρία-τέσσερα όλα κι όλα) και σε κάποια βιβλία που καταφέρνουν να κάνουν επιτυχημένες πωλήσεις σε βάθος χρόνου. Η “Αστραδενή”, το “Έβδομο ρούχο”, η “Μεγάλη πράσινη”, επειδή έκαναν επανειλημμένες εκδόσεις σε όλη τη διάρκεια αυτών των 20 χρόνων, είναι μάλλον... λονγκ σέλερ.

– Διαβάσατε τον «Κώδικα Ντα Βίντσι»;

«Τον διάβασα και με απογοήτευσε, κυρίως επειδή είχε ακούσει τόσο πολλούς να τον παινεύουν τόσο πολύ. Ως αστυνομικό μυθιστόρημα, εντάξει, αλλά για παραπέρα... μπάξει νερά».

– Μου αρέσει να σας σκέπτομαι σε ρόλο αναγνώστριας...

«Σωστά με σκέφτεστε σε ρόλο αναγνώστριας. Διαβάζω πολύ τους έλληνες συναδέλφους – θέλω να ξέρω τι γράφεται, από ποιον και πώς –, η δε κόρη μου μού υποδεικνύει τα καλύτερα της ξένης λογοτεχνίας, είναι πολύ ενημερωμένη. Δεν διαβάζω όμως την περίοδο που γράφω επειδή τότε τα “καίω”. Μου φεύγει διαρκώς το μυαλό και πάει στα δικά μου και στις αγωνίες μου».

– Ποιοι συγγραφείς είναι πιο δημοφιλείς στο εικονοστάσι των εμμονών σας;

«Μου άρεσε πολύ ο χαρακτηρισμός “εικονοστάσι” διότι για κάτι τέτοιο πρόκειται (εγώ το αποκαλώ “ράφι της σωτηρίας” επειδή πολλές φορές με έχει βγάλει από την κατάθλιψη). Οι εικόνες λοιπόν και τα τάματα είναι: “Το

ψηλά βουνά” του Ζαχαρία Παπαντωνίου και “Ο ζητιάνος” του Ανδρέα Καρκαβίτσα (παρεξηγημένοι από αρκετούς), “Το βιβλίο της άμμου” του Μπόρχες, “Η ιστορία της αθώας Ερέντρας και της άσιπλαχνης γιαγιάς της” του Μάρκες, “Το μονοπάτι

«Είμαι μια κλασική δειλή, που όμως κάνει ηρωικές, παλαβές και επαναστατικές πράξεις.

Όπως το να εκτίθεμαι ως συγγραφέας»

της βρύσης” του Μάλκολμ Λόουρι, “Κρασί από πεκράλιδα” του Ρέι Μπράντμπερι, “Μόμπι Ντικ” του Χέρμαν Μέλβιλ, “Αόρατες πόλεις” του Ιταλο Καλβίνο. Σε αυτές τις σταθερές αγάπες μου μπαινοβγαίνουν κατά καιρούς και μερικές “περαστικές”.

– Στη «Μέθοδο» χαρακτηρίζετε τους βόρειους κατοίκους της χώρας μας πο ανοικτόμυαλους και γενναιοδωρους. Πιστεύετε στ’ αλήθεια ότι οι Βορειοελλαδίτες διαθέτουμε αρετές που απουσιάζουν από τους Νοτιοελλαδίτες;

«Δεν είναι βέβαια σωστό να γενικεύουμε αλλά τα χαρακτηριστικά που αποδίδω στους Βορειοελλαδίτες πιστεύω ότι ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Με είχε από την αρχή εντυπωσιάσει η φιλοξενία, το ανοιχτόκαρδο του χαρακτήρα τους και μια σχεδόν αθώοτητα που τους διακρίνει. Η ερημνεία που δίνω (“ανοιχτοί ορίζοντες, μεγάλες πεδιάδες, ορμητικά ποτάμια”) είναι μια πρώτη ερμηνεία. Μια δεύτερη λέω ότι είναι το γεγονός ότι οι ντόπιοι πληθυσμοί μπολιάστηκαν με μεγάλες φουρνιές Ελλήνων από τη Μικρά Ασία, τον Πόντο, την Ανατολική Ρωμυλία, οι οποίοι – κακά τα ψέματα – έφεραν αρώματα, γεύσεις, τραγούδια και πολιτισμό μαζί τους. Να μην ξεχάσω να αναφέρω και τον τρόπο που τιμούσαν και αγαπούσαν τις γυναίκες. Ελπίζω να μη θυμώσουν οι Νότιοι – και εγώ Νότια είμαι, Νοτιοανατολική για την ακρίβεια, σαν τον άνεμο σορόκο».

– Κοιτάζοντας το «αφτί» του βιβλίου σας παίρνω το θάρρος να σας ρωτήσω κάτι προσωπικό. Είστε 60 ετών. Αυτό από μόνο του είναι αρκετό για να σας φοβίζει κάποιες στιγμές;

«Και στα δέκα μου φοβόμουν και στα τριάντα μου. Ασφαλώς λοιπόν και στα εξήντα μου. Τώρα όμως ο φόβος του θανάτου μου φαίνεται πιο λογικός. Δηλαδή... θα είναι στην ώρα του. Στα τριάντα με τρόμαζε περισσότερο επειδή είχα μικρά παιδιά που θα άφηνα πίσω μου. Δεν με

νοιάζει – που λέει ο λόγος, δηλαδή – το τέλος. Με τρομάζει το πώς. Στους αρχαίους Έλληνες εθεωρείτο μεγάλη είνονια των θεών να πεθάνει κάποιος στον όπνο του».

– Η Αρέθα, η ηρωίδα του τελευταίου βιβλίου σας, όταν βρίσκεται αντιμέτωπη με το αίσθημα του φόβου, αποκοιμάται για ημέρες. Γυρνάτε την πλάτη σας στον φόβο ή τον χειρίζεστε πιο επιθετικά;

«Ως παιδί δυο-τρεις φορές, προτού με χτυπήσει η πέτρα ή προτού γκρεμιστώ από τα σκαλιά, λιποθύμησα. Ο γιατρός διέγνωσε έλλειψη σιδήρου... και όχι καλπάζουσα φαντασία που επεξεργαζόταν το συμβάν και με “απέσυρε” προσπαθώντας να με προστατεύσει. Προσωπικά δεν τολμώ να γυρίσω την πλάτη στον φόβο ή να προσποιηθώ ότι δεν υπάρχει. Προσπαθώ να τον εικλογικεύσω – αν και αυτό σε μια ώρα κρίσης πανικού είναι αδύνατον. Μετά όμως αξίζει η προσπάθεια. Διότι απλούστατα είσαι με την πλάτη στον τοίχο. Ή θα μείνεις διαρκώς κολλημένος ή θα κάνεις κουράγιο και θα το ξεπεράσεις».

– Χρησιμοποιείτε υπολογιστή και ηλεκτρονικό ταχυδρομείο. Αυτό είναι κάτι που έχει αλλάξει εκ βάθρων την πράξη της γραφής για εσάς ή τα θεωρείτε απλώς εργαλεία, χωρίς άλλες παραμέτρους;

«Α, ο υπολογιστής και το Internet μου αρέσουν πολύ, είναι χρησιμότητα εργαλεία. Μέσω του Internet βρήκα και τη φωτογραφία του εξωφύλλου. Το “πρώτο χέρι” όμως το γράφω όπως πριν από 30 χρόνια: σε τετράδια, με στυλό μελάνης. Δεν θέλω να μεσολαβεί τίποτε μεταξύ του μυαλού και του χεριού μου. Στην επεξεργασία όμως ο υπολογιστής είναι αξεπέρατος».

– Το έργο σας έχει μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες. Γνωρίζετε ωστόσο ότι η θέση των εμφανών Ελλήνων πεζογράφων στο εξωτερικό δεν είναι

«Γράφω με στυλό μελάνης ώστε να μη μεσολαβεί τίποτε μεταξύ του μυαλού και του χεριού μου. Στην επεξεργασία όμως ο υπολογιστής είναι αξεπέρατος»

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ

ακριβώς κραταιά. Κατηγορείτε γι' αυτό τη γλώσσα μας ή καμιά φορά και τον εαυτό σας;

«Ένας άγγλος εκδότης μου είπε κάποτε απλά και κυνικά: "Όταν έχουμε τόσο πολλούς συγγραφείς από τις αποικίες ή μετανάστες από τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα εγκατεστημένους στην Αγγλία, γιατί να ψάχνουμε για μεταφράσεις;". Μόνο το 2% της εκδοτικής τους παραγωγής αφιερώνεται στη λογοτεχνία από μικρές ξένες χώρες. Εμείς οι Έλληνες συγγραφείς έχουμε επιπλέον να ξεπεράσουμε και το στερεότυπο του "Ζορμπάς και σουρτάκι", το φορκλόρ δηλαδή. Αν η "Αστραδενή" ή η "Μεγάλη πράσινη" είχαν γραφεί από αμερικανίδα συγγραφέα, θα είχαν εξασφαλιστεί οικονομικώς και τα δισέγγονά της... Να συνυπολογίσουμε και μια μεγάλη έλλειψη: στην Ελλάδα δεν υπάρχει ο "λογοτεχνικός πράκτορας", ο προσωπικός αιζέντης του συγγραφέα – κάτι που ισχύει για όλες τις άλλες χώρες – ο οποίος θα αναζητήσει εκδότες στο εξωτερικό. Έχουμε αφελθεί στο όποιο ενδιαφέρον τον Έλληνα εκδότη και στο πάθος κάποιων ελάχιστων φιλελλήνων ξένων μεταφραστών».

– Από την εκτενή εργογραφία σας απουσιάζουν παντελώς τα διηγήματα. Γιατί; Δεν σας συγχανούν αρκετά ή απλώς νιώθετε, όπως πολλοί καθ' έξιν μυθιστοριογράφοι, δέος απέναντι στις αντικειμενικές δυσκολίες της μικρής φόρμας;

«Έχω γράψει περίπου δέκα διηγήματα αλλά είναι σκόρπια. Η παρατήρησή σας με οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πρέπει να τα συγκεντρώσω και να τα βγάλω σε μία συλλογή. Με τα διηγήματα μου συμβαίνει το εξής περίεργο: είναι γεγονός ότι ασφικτιώ στη μικρή φόρμα. Αλλά αυτή

η πίεση είναι συγχρόνως και πρόκληση. Και μου αρέσουν οι προκλήσεις». **– Ας υποθέσουμε ότι είμαι ένας ξένος που δεν έχει διαβάσει ποτέ του σύγχρονο ελληνικό μυθιστόρημα. Μου λέτε ότι είστε**

συγγραφέας και ζητώ να μου προτείνετε ένα καλό ελληνικό βιβλίο. Θα μπειτε στον πειρασμό να μου δώσετε ένα δικό σας; Και αν όχι, σε ποιον συγγραφέα θα με κατευθύνετε;

«Βεβαίως θα ντρεπόμουν να σας προτείνω ένα δικό μου βιβλίο, δεν είμαι κανένα ψώνιο. Αμφιβάλω δε αν θα σας αποκαλύπτα καν ότι είμαι συγγραφέας. Μόνο αν ήσασταν της συντεχνίας μας. Από τη συζήτηση που θα είχαμε και αφού καταλάβαινα τα ενδιαφέροντά σας, θα πρότεινα κάποιον σύγχρονο Έλληνα συνάδελφο. Στην προσωπική συζήτηση θα ανέφερα συγκεκριμένα ονόματα, εδώ όμως δεν θα το κάνω για να μην υπάρξουν παρεξηγήσεις. Είμαστε πολύ ευαίσθητοι σε αυτά οι συγγραφείς...».

– Θα κλείσω παίζοντας και πάλι τον ρόλο αυτού του ξένου. Ζητώ λοιπόν επίμονα να μου προτείνετε ένα δικό σας βιβλίο. Ποιο θα είναι αυτό;
«Η Μέθοδος της Ορλεάνης» ασφαλώς».

Η συνάντησή μου με την Ευγενία Φακίνου έχει τελειώσει, εγώ όμως παραμένω για λίγο ακόμη στο «πεισιό» αυτού του περίεργου ξένου. Σκέφτομαι τα όσα είπαμε περί γλώσσας, περί πειθούς με το χαμόγελο – που εν τέλει πείθει όσο δεν φαντάζεστε. Και σκέφτομαι ακόμη πως αν ήμουν όντως αυτός ο ξένος και «Η Μέθοδος της Ορλεάνης» ήταν το πρώτο μου ελληνικό ανάγνωσμα, θα με έπειθε. Απόλυτα. ●

→ Το βιβλίο της Ευγενίας Φακίνου «Η μέθοδος της Ορλεάνης» κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Καστανιώτη.

Το ΒΗΜΑ, 02/07/2006

Αναγνώσεις

Σύντροφος των παιδικών χρόνων

**Η Πηνελόπη Δέλτα και το έργο της μέσα στα ιστορικά του
συμφραζόμενα**

Της ΕΦΗΣ ΓΑΖΗ

Αλ. Π. Ζάννας (επιμ.) Σταθερή σύντροφος των παιδικών χρόνων, σε διαφορετικές
Π. Σ. Δέλτα. Σύγχρονες
προσεγγίσεις στο έργο της γενιές μέσα στον 20ό αιώνα, η Π. Δέλτα κατέχει ακόμη και
Πρόλογος Αγγέλου Δεληβορριάς,
Εκδόσεις της Εστίας, Μουσείο
Μπενάκη, 2006, σελ. 478,
€17,99 ευρώ σήμερα μια κεντρική θέση όχι μόνο στις σχολικές
βιβλιοθήκες αλλά και στη νεοελληνική γραμματεία. Έξω από
τον χώρο των ειδικών όμως, παραμένει μια οικεία άγνωστη. Η παρούσα έκδοση
φιλοδοξεί να μας τη συστήσει ξανά. Ο τόμος ανοίγει με πρόλογο του Αγγέλου
Δεληβορριά, όπου σημειώνεται ο δυναμικός ρόλος της Π. Δέλτα στο δύσκολο πρώτο
μισό του ελληνικού 20ού αιώνα (σελ. 9), καθώς και εισαγωγή του Αλ. Π. Ζάννα,
στην οποία επισημαίνει χαρακτηριστικά ότι το έργο της *Στα Μυστικά του Βάλτου*
αποτελεί ακόμη και σήμερα «τη βασική προσλαμβάνουσα του Μακεδονικού Αγώνα»
(σελ. 11). Στην πρώτη ενότητα περιλαμβάνεται κατάλογος των δημοσιευμένων έργων
της Δέλτα, ένας χρήσιμος κατάλογος κριτικών δημοσιευμάτων, μια επιλογή
ορισμένων από αυτά και χρονολόγιο.

Αναγνωστικά της δημοτικής

Η Πηνελόπη Δέλτα

Η κεντρική ενότητα του τόμου περιλαμβάνει μια σειρά από πολύ ενδιαφέροντα δοκίμια με ιστορικό κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά, χαρακτήρα. Ο Α. Δημαράς συζητεί δύο άρθρα της Π. Δέλτα το 1913 και το 1918 σχετικά με τα αναγνωστικά της δημοτικής και αναδεικνύει την εμπλοκή της με τον εκπαιδευτικό δημοτικισμό, τη μέριμνά της για την καλλιέργεια του πατριωτισμού, την κριτική στην περιαιτολογία και τον στείρο διδακτισμό. Επισημαίνει ότι το δεύτερο άρθρο «μάλλον έβλαψε τον αγώνα για τη ριζική μεταρρύθμιση των αναγνωστικών της δημοτικής» (σελ. 170) αφού η κριτική της Δέλτα συνέπεσε με μια έκρηξη συντηρητικών αντιδράσεων για τα αναγνωστικά. Το εκτενές και πλουσιότατο δοκίμιο του Σπ. Καράβα προσφέρει μια συγκλονιστική όσο και οδυνηρή περιήγηση στα *Μυστικά του Βάλτου*. Η αναδίφηση στην ιστορική πραγματικότητα του Μακεδονικού Αγώνα και η ανάλυση των πολυεπίπεδων λόγων και πρακτικών του εθνικισμού συνδυάζεται με την ανάδειξη των στρατηγικών μιας λογοτεχνικής γραφής που αξιοποιεί αλλά και σημασιοδοτεί αρχειακό υλικό.

Έτσι η ίδια η λογοτεχνική γραφή καταλήγει, μέσα από ποικίλες διαδικασίες, όπως επισημαίνει ο συγγραφέας, να αποκτήσει η ίδια αργότερα «χαρακτήρα ιστορικού ντοκουμέντου» (σελ. 273). Καίρια ιστορική ανάλυση, διεισδυτικές παρατηρήσεις και ένα υπόγειο δηκτικό χιούμορ χαρακτηρίζουν το δοκίμιο, στο οποίο αναδεικνύεται η ιστορικότητα της λογοτεχνίας εις βάρος όμως των αισθητικών της διαστάσεων. Η συγκρότηση, στο έργο της Δέλτα, ενός ελληνικού Βυζαντίου, «με δόση ρομαντισμού και ηρωισμού» (σελ. 304), απασχολεί την Τ. Κιουσοπούλου. Η συγγραφέας συζητεί διεξοδικά την εξοικείωση της Δέλτα με την ελληνική εθνική ιστοριογραφία αλλά και με το έργο του G. Schlumberger. Παράλληλα αναλύει τις συνιστώσες της μυθιστορηματικής μορφής του Βασίλειου Βουλγαροκτόνου. Στην Αλεξάνδρεια του 19ου αιώνα, σε «μια κοσμοπολίτικη πόλη στα χέρια των Άγγλων» (σελ. 317), μας μεταφέρει το δοκίμιο της M.-C. Navet-Grimillet, η οποία συζητεί εύστοχα τόσο τον

χαρακτήρα της πόλης όσο και την εικόνα της Δέλτα στην Αλεξάνδρεια αλλά και τις «πολλές Αλεξάνδρειες» της Δέλτα όπου ο κλειστός κόσμος της οικογένειας συνυπάρχει με «τον ανοιχτό της κοσμοπολίτικης πόλης» (σελ. 329).

Το μικρασιατικό ζήτημα

Η Ι. Πετροπούλου διερευνά μια σημαντική πτυχή της δραστηριότητας της Δέλτα, αυτήν που σχετίζεται με το μικρασιατικό ζήτημα. Η ιστορία του Μουσικού Λαογραφικού Αρχείου αποτελεί τον καμβά πάνω στον οποίο η συγγραφέας αναπτύσσει την προβληματική της για τις πολιτικές και προσωπικές διαδρομές της Δέλτα. Η πολλαπλότητα και οι μεταλλάξεις της ταυτότητας της Δέλτα - αλλά και της Μ. Λογοθέτη-Μερλιέ - από την καλλιεργημένη αστή στο δρων κοινωνικό υποκείμενο προσφέρουν τη δυνατότητα κατανόησης των έμφυλων διαστάσεων της υποκειμενικότητας. Ως πολιτικό μάς καλεί να διαβάσουμε το έργο της Δέλτα ο Θ. Σωτηρόπουλος, ο οποίος εστιάζει στις ιδεολογικές και πολιτικές διαδρομές της συγγραφέως ενώ διερευνά με ενάργεια τις βιοματικές πτυχές του έργου και της δραστηριότητάς της. Τέλος, το αναδημοσιευμένο δοκίμιο του Π. Χαρτοκόλλη αποτελεί μια ενδιαφέρουσα ψυχαναλυτική προσέγγιση της Δέλτα με κεντρικό άξονα τα «τιμωρητικά γονεϊκά μορφοείδωλα» (σελ. 457) που σφράγισαν, όπως φαίνεται, ένα έργο αλλά και μια ζωή γεμάτη θυμωμένη αγάπη, υπόγεια επιθετικότητα και νοσταλγία του θανάτου. Ο τόμος ολοκληρώνεται με μια επιστολή του Π. Α. Ζάννα στην Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου, κόρη της Δέλτα και θεία του.

Πλούσια και πολύπλευρη, με πυκνές και πρωτότυπες συμβολές, η συγκεκριμένη έκδοση ανανεώνει με πολλούς τρόπους το ενδιαφέρον μας για την Π. Δέλτα και προσφέρει τη δυνατότητα να ξανασκεφτούμε την ίδια αλλά κυρίως το έργο της μέσα στα ιστορικά του συμφραζόμενα. Απευθύνεται επομένως σε αναγνώστες με φιλολογικά όσο και ιστορικά ενδιαφέροντα και φέρνει ξανά στο προσκήνιο μια σημαντική και ιδιαίτερη μορφή των νεοελληνικών γραμμάτων.

Η κυρία Έφη Γαζή είναι επίκουρη καθηγήτρια Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Λα Πασιονάρια (Ντολόρες Ιμπαρούρι)

Ποιήτρια, επαναστάτρια (1895-1989)

Του ΝΙΚΟΥ ΠΗΠΕΡΗ

Αφοσιωμένη πολέμια του φασισμού, βασικό μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ισπανίας, υπέρμαχος των δικαιωμάτων των γυναικών. Για να καταλάβει όμως κανείς την αληθινή αξία της γυναίκας που έμεινε στην ιστορία ως «Λα Πασιονάρια» («La Pasionaria», από το «λουλούδι του Πάθους», ψευδώνυμο που χρησιμοποιούσε για να υπογράφει τα άρθρα της στην εφημερίδα των ανθρακωρύχων «El Mineero Vizcaino» και στην αριστερή εφημερίδα «Mundo Obrero») πρέπει να εξετάσει τις συνθήκες και τις ιδιαιτερότητες της εποχής στην οποία μεγάλωσε.

Γεννήθηκε στις 9 Οκτωβρίου 1895 στην Γκαγιάρτα της Ισπανίας και ήταν το έκτο από τα συνολικά 11 παιδιά μιας φτωχής οικογένειας ανθρακωρύχων. *«Στην εποχή μου οι γυναίκες ήταν οικιακοί σκλάβοι χωρίς δικαιώματα. Και η λέξη "γάμος" σήμαινε για εμάς: ράψιμο, εγκυμοσύνες και κλάματα. Κλάματα, πολλά κλάματα για την κακή μας μοίρα, για την παντελή έλλειψη δύναμης, για τα αθώα παιδιά μας στα οποία έπρεπε να προσφέρουμε φροντίδες βουτηγμένες στα δάκρυα. Κλάματα για τη γεμάτη πόνο ζωή μας, μια ζωή χωρίς προοπτικές, γεμάτη αδιέξοδα. Πικρά δάκρυα με μια κατάρα μόνιμα στην καρδιά και μια βλασφημία στα χείλη».* (Απόσπασμα από την αυτοβιογραφία της, την οποία συνέγραψε το 1963.)

Αυτό ήταν το κοινωνικό πλαίσιο στις αρχές του αιώνα στην Ισπανία. Και πράγματι, παρ' ότι εξαιρετική μαθήτρια, η οικογένεια της Ντολόρες δεν είχε τα χρήματα για να τη στείλει να σπουδάσει δασκάλα, όπως εκείνη ήθελε. Έγινε μοδίστρα, το 1931 παντρεύτηκε και αυτή έναν ανθρακωρύχο, έκανε έξι παιδιά, όμως μόνο τα δύο από αυτά επέζησαν από τις κακουχίες. *«Είναι δικό μου λάθος. Διότι δεν τους προσέφερα τις σωστές ιατρικές φροντίδες και τις γαλουχίες όταν έπρεπε»* έγραψε αργότερα. Και οι συνθήκες διαβίωσης εκείνης και των παιδιών της έγιναν ακόμη χειρότερες όταν ο άνδρας της, ως ενεργό μέλος του Εργατικού Συνδικάτου, φυλακίστηκε επειδή ηγήθηκε μιας απεργίας. Η Ιμπαρούρι μελέτησε και εμπνεύστηκε από τον Μαρξ και έγινε μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος (PCE). Και ήταν τότε που άρχισε να δημοσιεύει τα πύρινα άρθρα της στις εφημερίδες του κύκλου της, ήταν τότε που γεννήθηκε η «Πασιονάρια».

Το 1920 εξελέγη στην Περιφερειακή Επιτροπή του Βασκικού Κομμουνιστικού Κόμματος. Σύντομα εξελίχθηκε σε σημαντική προσωπικότητα του χώρου της και το 1930 εξελέγη μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του Ισπανικού Κομμουνιστικού Κόμματος. Την επόμενη χρονιά έγινε αυτή εκδότρια της «Mundo Obrero», θέση την οποία χρησιμοποίησε για να προβάλλει ιδέες που θα βελτίωναν την κοινωνική θέση της γυναίκας. Φυλακίστηκε τον Σεπτέμβριο του 1931 και τελικά, ύστερα από αρκετές ταλαιπωρίες, απελευθερώθηκε τον Ιανουάριο του 1933. Συνέχισε με πάθος τους αγώνες της κατά του επερχόμενου φασισμού, ταξίδεψε στη Σοβιετική Ένωση και ανέβηκε πολύ στην ιεραρχία του Κομμουνιστικού Κινήματος. Οι πολιτικές εξελίξεις στην Ιταλία του Μπενίτο Μουσολίνι και στη Γερμανία του Αδόλφου Χίτλερ της έφερναν εφιάλτες. Έλεγε: *«Μην κλείνετε τα μάτια σας στην άνοδο αυτών των στοιχείων. Αν σε μια χώρα της Ευρώπης οι φασίστες καταφέρουν να αποκτήσουν εξουσία, τότε η μπόρα θα μας πάρει όλους»*. Βοήθησε στην ίδρυση της Παγκόσμιας Επιτροπής Γυναικών κατά του Πολέμου και του Φασισμού. Το 1936 εξελέγη στα Cortes, τη Βουλή της Ισπανίας. Αγωνίστηκε για τον εκσυγχρονισμό της νομοθεσίας, των εργατικών δικαιωμάτων, για τη βελτίωση της δημόσιας υγείας, κατάφερε ακόμη και να διαπραγματευτεί με επιτυχία την αποφυλάκιση αρκετών πολιτικών κρατουμένων.

Κατά τη διάρκεια του Ισπανικού Εμφυλίου Πολέμου η ευρέως γνωστή ως «Πασιονάρια» πλέον ήταν υπεύθυνη επικοινωνίας των δημοκρατικών. Στις 18

Ιουλίου του 1936 ολοκληρώνοντας μια ραδιοφωνική ομιλία της διακήρυξε: «*No pasaran!*» (οι φασίστες «*δεν θα περάσουν!*»). Η φράση αυτή έγινε το σύνθημα όλων των δημοκρατικών, των επαναστατημένων του κάθε ιδεολογικού αγώνα, μέχρι και του μεξικανού επαναστάτη Εμιλιάνο Ζαπάτα. Στην ανθολογία της παγκόσμιας Ιστορίας έχουν μείνει ακόμη δύο διακηρύξεις της. Η περίφημη «*είναι καλύτερο να είμαστε χήρες ηρώων, παρά σύζυγοι δειλών*». Και το θρυλικό: «*Οι Ισπανοί να πεθάνουν όρθιοι, παρά να ζήσουν γονατιστοί*». Ήταν μια φράση την οποία χρησιμοποίησε σε μια ομιλία της κατά τη διάρκεια της εκστρατείας για την ενίσχυση των δημοκρατικών, μια αποστολή ζωής που είχε φέρει την «Πασιονάρια» στη Γαλλία και στο Βέλγιο. Η Ευρώπη είχε πλέον καταγοητευτεί από τη φλογερή επαναστάτρια με το πανέμορφο πρόσωπο και το ασυμβίβαστο πνεύμα.

Η έλευση των φασιστών όμως δεν στάθηκε δυνατό να αποτραπεί. Η «Πασιονάρια» προτίμησε να ζήσει στη Σοβιετική Ένωση. Ο μόνος της γιος, ο Ρούμπεν, σκοτώθηκε στις 3 Δεκεμβρίου 1942 στο Στάλινγκραντ, πολεμώντας στις τάξεις του Κόκκινου Στρατού. Η «Πασιονάρια» συνέχισε τους αγώνες της. Έγινε Γενική Γραμματέας του Ισπανικού Κομμουνιστικού Κόμματος (PCE) τον Μάιο του 1944. Το 1964 τιμήθηκε με το βραβείο Ειρήνης Λένιν και την επόμενη χρονιά με το παράσημο Λένιν. Και όμως, το 1968 επετέθη δριμέως κατά του Κόκκινου Στρατού για τη σοβιετική εισβολή στην Τσεχοσλοβακία.

Η «Πασιονάρια» θέλησε να επιστρέψει στην Ισπανία μετά τον θάνατο του Φρανσίσκο Φράνκο. Το 1977 εξελέγη ξανά στα Cortes. Πέθανε στις 12 Νοεμβρίου 1989, σε ηλικία 93 ετών, από πνευμονία.

Το ΒΗΜΑ, 24/08/2003

Στην τροχιά της αθανασίας

επέτειος

**Μια έκδοση αφιερωμένη στη μνήμη της «μεγάλης κυρίας» των
γαλλικών γραμμάτων Μαργκερίτ Γιουρσενάρ**

Του ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗ ΚΑΛΚΑΒΟΥΡΑ

Βλέποντας τη Μαργκερίτ Γιουρσενάρ σε μία από τις τελευταίες φωτογραφίες της, λίγο πριν από τον θάνατό της, το 1987, κατανοούμε πλήρως τη μορφή της ως τοπίο. Τοπίο αρχαίων ελληνικών και ρωμαϊκών ιδεωδών, ανατολικών φιλοσοφιών και ευρωπαϊκής μεγαλοαστικής ανατροφής, με ρυτίδες σχεδόν μυθικές και βλέμμα άυλο, με μια αύρα σοφίας που ακροβατούσε στο κενό που χωρίζει τη γνώση από την ύλη. Γυναίκα, ιστορικός, ποιήτρια, μυθιστοριογράφος, εκλεγμένο μέλος της ανδροκρατούμενης Γαλλικής Ακαδημίας το 1980, εστέτ περιηγήτρια του αρχαίου κόσμου με σύγχρονο πνεύμα, η ζωή της Marguerite de Crayencour, όπως ήταν το πραγματικό της όνομα, ξεχειλίζει από το ελευθέριο πνεύμα του περασμένου αιώνα. Είναι αυτή που έθεσε σε λειτουργία τον μηχανισμό «μοντερνοποίησης» του αρχαίου κόσμου και αφουγκράστηκε με έθνικ ιδιοσυγκρασία τον παγανιστικό σφυγμό αυτού του κόσμου.

Ο οβολός του ονείρου

Με έργα όπως τα *Αδριανού Απομνημονεύματα*, *Φωτιές*, *Αλέξης*, *Διηγήματα της Ανατολής*, *Η σμίλη του χρόνου*, *Anna Soror*, *Ο οβολός του ονείρου*, *Σαν το νερό που κυλάει* η Γιουρσενάρ έδωσε τη λαϊκή και όχι ποπ εκδοχή του αρχαίου κόσμου αλλά και τη σχεδόν σαμανιστική αποτύπωση του σύγχρονου κόσμου μέσα στον οποίο έζησε. Γι' αυτό δεν είναι υπερβολή να χαρακτηρίζεται ένα από τα κορυφαία πνεύματα του

περασμένου αιώνα, ενώ ο πνευματικός κόσμος της Γαλλίας τιμά το 2003 ως Έτος Γιουρσενάρ με αφορμή την επέτειο των 100 χρόνων από τη γέννησή της.

Μικρή αλλά ικανή συμβολή στον εορτασμό αυτής της επετείου, η έκδοση *Marguerite Yourcenar, Du Mont-Noir aux Monts-Deserts* από τον εκδοτικό οίκο Gallimard. Στο εν λόγω βιβλίο 19 επώνυμοι συγγραφείς, κριτικοί και κινηματογραφιστές καταθέτουν ισάριθμα πορτρέτα-σπαράγματα της γαλλοβελγίδας ακαδημαϊκού σε κείμενα αρκούντως ποιητικά ή περιγραφικά. Ο τίτλος του βιβλίου σηματοδοτεί την αφετηρία και το τέλος της ζωής της Γιουρσενάρ: από το πατρογονικό Mont-Noir στη γαλλική Φλάνδρα, ως το Mount Desert στην Αμερική, στην πολιτεία του Μέιν, όπου πέθανε.

Στα απέραντα πράσινα λιβάδια της διαμελισμένης από τους πολέμους Φλάνδρας αναλαμβάνει να μας ξεναγήσει ο συγγραφέας και ακαδημαϊκός Ζαν-Μισέλ Μολπουά. Εκεί, στο Mont-Noir, στον ομώνυμο οικογενειακό πύργο, είχε καταφύγει η νεαρή Μαργκερίτ με τον πατέρα της εγκαταλείποντας τις Βρυξέλλες. Εκεί θα διαμορφωθούν η λήθη, η ανάμνηση και η ονειροπόληση μέσα από ένα καλειδοσκόπιο τοποθετημένο στην κορυφή των βόρειων πεδιάδων. Ή καλύτερα τα εδάφη της Φλάνδρας δεν είναι παρά ένα τεράστιο μελανοδοχείο μέσα από το οποίο αναδύεται η μνήμη κατά βούληση της συγγραφέως.

Ο Ζαν ντ' Ορμεσόν και ο Ζαν-Ντενί Μπρεντέν αποτίουν τον δικό τους φόρο τιμής στη Γιουρσενάρ, κυρίως ως μέλη της Ακαδημίας, αλλά και ως άνθρωποι που κάποτε τη γνώρισαν. Μέσα από την ξύλινη αλλά ωστόσο ευγενική γραφή τους αποκαλύπτουν το στείρο ακαδημαϊκό περιβάλλον μέσα στο οποίο βρέθηκε η Γιουρσενάρ καταλαμβάνοντας τη *fauteuil 3* για επτά χρόνια. Η Ζοζιάν Σαβινιό, δημοσιογράφος της εφημερίδας «Le Monde», θυμάται την πρώτη συνέντευξη, τις δύσκολες συναντήσεις μαζί της. Και επιβεβαιώνει αυτό που γνωρίζαμε ως αναγνώστες: ότι «οι λέξεις δεν ήταν ποτέ ανώδυνες, οι φράσεις δεν λέγονταν ποτέ στον αέρα...».

Μια μεγάλη κυρία

Σιγά σιγά το πορτρέτο της μεγάλης κυρίας των γαλλικών γραμμάτων αρχίζει να σχηματίζεται, ενώ αποσπάσματα από το ημερολόγιο του χαμένου το 1999 φίλου της δοκιμιογράφου Ζαν Λαμπέρ παρουσιάζουν τη Γιουρσενάρ ως ήρεμη, επιμελή, απλή και σοφή, συντροφιά με την αγαπημένη φίλη της Γκρέις Φρικ στους υδάτινους ορίζοντες της πολιτείας Μέιν.

Το πνευματικό πάθος της Γιουρσενάρ για την αρχαία Ελλάδα υπήρξε καθοδηγητικός φάρος στις λογοτεχνικές και αισθητικές αναζητήσεις της, περιγράφει η ελληνίστρια Ζακλίν ντε Ρομιγί σε ένα μάλλον άχαρο και βιαστικό κείμενο, ενώ ο επίτιμος καθηγητής του College de France Ζαν Ντελυμό εστιάζει κυρίως στις θεολογικές αναζητήσεις του έργου της *L' Oeuvre au Noir* και η Φρανσουάζ Σαντερναγκόρ, μέλος της Ακαδημίας Γκονκούρ, στο *Αδριανού Απομνημονεύματα*.

Η Γιουρσενάρ αναζήτησε στη ζωή της τις ρήξεις με το περιβάλλον της ταξιδεύοντας διαρκώς. Ενωσε αυτόν τον κόσμο από Δύση σε Ανατολή και από Βορρά σε Νότο και «έκαψε» το πνεύμα της μεθώντας με αρχαία κείμενα και μύθους. Ο Θάνατος, το Ωραίο, ο Χρόνος, το Απόλυτο σε πολλές εκφάνσεις ήταν ο αυτοσκοπός. Στο στυλ, στη ζωή, στις σχέσεις. «Μοναξιά, δεν πιστεύω όπως πιστεύουν οι άλλοι. Δεν ζω όπως ζουν. Δεν αγαπώ όπως αγαπούν. Θα πεθάνω όπως πεθαίνουν» έγραψε. Η Γιουρσενάρ ήταν το φως που πάνω του κάρηκαν πεταλούδες όπως ο Αλέξης, η Γκρέις, ο Τζέρι Γουίλσον - ήταν η ενσάρκωση της νέας ιδέας της απελευθερωμένης γυναίκας.

Αγνοούμε αν η αιωνιότητα υπήρξε αυτοσκοπός για τη Γιουρσενάρ (ο αναγραμματισμός του ονόματός της μπορεί να αποτελέσει ένδειξη ή έστω ενδόμυχη επιθυμία;), χωρίς αμφιβολία όμως η φιλολογική αναζήτηση την έσπρωξε προς τα αιώνια ιδεώδη. Μόνο που η Γιουρσενάρ δεν διέθετε χρωστήρα και παλέτα χρωμάτων όπως ο Νικολά Πουσέν. Την εκλεκτική συγγένεια των δύο δημιουργών στην αναζήτηση της «απόλυτης ομορφιάς» ανασύρει στον αφρό της μνήμης ο Πιερ Ρόζενμπεργκ, επίσης μέλος της Ακαδημίας, παραθέτοντας ένα ξεχασμένο κείμενο της Γιουρσενάρ για τον Νικολά Πουσέν, «τον πιο μεγάλο ζωγράφο μας».

Κοιτώντας τη νύχτα

Το βιβλίο κλείνει με τις συνεντεύξεις δύο κινηματογραφιστών, του Φόλκερ Σλέντορφ και του θανόντος πέρυσι Αντρέ Ντελβό. Ο Γερμανός Σλέντορφ, το 1976, μετέφρασε σε κινηματογραφικές εικόνες το έργο της Γιουρσενάρ *Χαριστική βολή*, ηθογραφία που τοποθετείται στα 1919, στον απόηχο του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Όσο για τον Βέλγο Αντρέ Ντελβό, η κινηματογραφική μεταφορά του *L' Oeuvre au Noir*, το 1987, ήταν μια άσκηση ήθους και ύφους επάνω στην εσωτερική αναζήτηση και πλήρωση του αλχημιστή και φιλοσόφου Ζήνωνα στην Ευρώπη του 16ου αιώνα.

Το πλέον φιλόδοξο φιλολογικό εγχείρημα της συγγραφέως υπήρξε ασφαλώς το ημιτελές τρίτομο έργο *Ο Λαβύρινθος του Κόσμου*. Αυτή η γενεαλογική και αυτοβιογραφική περιπέτειά της αποτελεί ασφαλώς τη μεγαλύτερη παρακαταθήκη και

υπεράσπιση της ζωής που είχε ζήσει. Στις 17 Δεκεμβρίου 1987 η Μαργκερίτ Γιουρσενάρ, πολύ μακριά από τα πατρογονικά εδάφη, πέθανε στο Μπαρ Χάρμπορ του Μείν.

Ίσως και να ήταν συνειδητή επιλογή, για να βρίσκεται πιο κοντά στο Ντιτρόιτ, όπου εκτίθεται το μελαγχολικό ταμπλό «Ενδυμίων» του Νικολά Πουσέν που τόσο θαύμαζε. Ένα ταμπλό που ανέτρεπε τη στείρα αντίληψη για τον κλασικισμό και τον ρομαντισμό, καθώς, όπως η ίδια έγραφε, «βρίσκεται ανάμεσα στον ύπνο και στο όνειρο, ανάμεσα στη ζωή και στον θάνατο, ανάμεσα στη μέρα που σβήνει και στη νύχτα που γεννιέται. Δεν απομένει τίποτε άλλο από το να εξερευνήσουμε τη μοναδική νύχτα». Ίσως εκεί θα έπρεπε να την αναζητήσουμε καθώς γνωρίζουμε ότι η ματιά της είχε σταθεί για πολλή ώρα εκεί.

Εβελία

Το ΒΗΜΑ, 27/02/2005 , Σελ.: S05

Συναρπαστική ζωή

Ο βίος και το έργο της Πηνελόπης Δέλτα

Η Πηνελόπη Δέλτα σε ηλικία 15 ετών, το 1889 (αρχείο οικογενείας Μπενάκη)

τεκμήρια

Ο θυελλώδης βίος

Η διάπλαση, τα οράματα, οι στόχοι, το έργο, οι διαψεύσεις μιας μεγάλης Ελληνίδας

Βαλεντίνη Τσελίκα

**Πηνελόπη Δέλτα,
Αφήγηση ζωής**

Μουσείο Μπενάκη, Εκδόσεις
Οκτώβριος 2004, σελ. 192, τιμή
46 ευρώ

Απρίλιο γεννήθηκε η Πηνελόπη Δέλτα και Απρίλιο απώλεσε επαφή με τα εγκόσμια, αν και ο βίος της μόνο σπαρμένος με άνθη δεν ήταν. Το 2004 συμπληρώθηκαν 130 χρόνια από τη γέννηση της αρχόντισσας, όπως την αποκαλεί ο Άγγελος Τερζάκης σε νεκρολογία του, δημοσιευμένη στο μαγιάτικο τεύχος της «Νέας Εστίας», του 1941. Ο θάνατος είχε επέλθει μόλις το μεσημέρι της 2ας Μαΐου επισήμως από «πνευμονική συμφόρηση», που ήταν ωστόσο το επακόλουθο της κατάποσης ικανής δόσης δηλητηρίου, την 27η Απριλίου, ημέρα εισόδου στην Αθήνα των γερμανικών στρατευμάτων. Παρακάμπτοντας τα σοβαρά προβλήματα υγείας της Δέλτα, η αυτοχειρία έρχεται ως το ιδανικό επιστέγασμα του μύθου «της ξεχωριστής πεζογράφου και διαλεχτής Ελληνίδας», ταγμένης στην ηθική ενδυνάμωση της παιδικής ψυχής. Πάντα, κατά τον Τερζάκη και τους ανθρώπους της γενιάς του, τουλάχιστον μιας μεγάλης μερίδας που διαπνεόταν από τα ίδια με τη Δέλτα ιδανικά. Γιατί υπήρξε και ο αντίλογος της άλλης πλευράς που επέκρινε ιδεολογικά τα βιβλία της, αν και οι πρώτες μεταπολεμικές γενιές με αυτά γαλουχήθηκαν.

Η Πηνελόπη Δέλτα με τις δύο κόρες της, τη Σοφία, 14 μηνών, και την αβάπτιστη (Βιργίνια), 48 ημερών, στις 16 Δεκεμβρίου 1897 (οικογενειακό αρχείο Αλ. Σαμαρά)

Ωστόσο, στο λυκανγές της παγκοσμιοποίησης, ο μύθος της Δέλτα, δεμένος και με τον Μακεδονικό Αγώνα, δείχνει να βάλλεται και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Ενδεικτικά αναφέρουμε την ανακοίνωση του Κων. Κοσμά, στο συνέδριο για το «Σύγχρονο ελληνικό μυθιστόρημα στην Ενωμένη Ευρώπη», που διοργανώθηκε από τους Π. Μάκριτζ και Ε. Γιαννακάκη στην Οξφόρδη, το 2002. Κατά τον μελετητή, που ετοιμάζει τη διατριβή του στο Ελεύθερο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, σχετικά με ό,τι αποκαλεί «ιστοριογραφικό μεταμυθιστόρημα», το βιβλίο της Δέλτα «Στα μυστικά του Βάλτου» συνιστά «άσκηση προγραμματικής μυθολογίας», καθώς επιστρατεύει «τον αποικιακό λόγο» κατά την προσέγγιση του μακεδονικού προβλήματος και την πρόσληψη του Άλλου προς εξυπηρέτηση «του ελληνικού εθνικού μύθου». Κι αυτά, στηριζόμενος σε σλάβους θεωρητικούς που εκλαμβάνουν τη

Μακεδονία εκείνων των χρόνων ως ελληνική αποικία και εφαρμόζουν σχετικές περί αποικιοκρατίας απόψεις του Χόμπσμπουμ. Από τον τόμο των Πρακτικών, δεν προκύπτει αν ακολούθησε συζήτηση. Πάντως, και εντός Ελλάδος διαφαίνεται μια τάση ευθυγράμμισης με αυτή την ομοιογενποιητική οπτική, με κάποιους να νιώθουν μέχρι ενοχές που στα παιδικά τους διάβασαν τόσο πολύ Δέλτα. Αυτά προς κατάδειξη πως όσοι πιστοί στο μύθο της Δέλτα θα πρέπει με στέρεα πονήματα να αποδείξουν την προσωπικότητα και το έργο της μέσα στα συμφραζόμενα μιας εποχής της οποίας η αλήθεια κοντεύει να απολεσθεί.

Ρομαντικό παραμύθι

Εδώ και χρόνια αναμένεται ο τρίτος τόμος των «Αναμνήσεων» της Δέλτα, τον οποίον ο δισέγγονός της Αλέξανδρος Ζάννας εξαγγέλλει στον πρόλογο του δεύτερου τόμου «Αναμνήσεις 1921» που κυκλοφόρησε το 1996. Και μάλιστα τον τιτλοφορεί «Αναμνήσεις 1940», με βάση την ημερομηνία έναρξης της γραφής, όπως έκανε ο Παύλος Ζάννας με τους δύο προηγούμενους.

Πέραν αυτού, η Δέλτα με τα αυτοβιογραφικά της κείμενα και την αλληλογραφία της συνιστά αντίστοιχη περίπτωση με τον Σεφέρη, κατ' εξοχήν προσφερόμενη για μια επιμελημένη βιογραφία. Η μόδα όμως των «ωραίων βιβλίων» μας έχει συνεπάρει, και η Δέλτα με τη μεγαλοαστική οικογένεια στην Αλεξάνδρεια του 1900 και τον απαγορευμένο έρωτα για τον «οραματιστή Ίωνα Δραγούμη» αποτελεί ένα υπέροχο θέμα.

Το ρομαντικό παραμύθι της Δέλτα διηγείται η Β. Τσελίκα, δίνοντάς του τη μορφή ενός καλαίσθητου, άμογου τυποτεχνικά λευκόματος, όπου οι φωτογραφίες συμπληρώνονται από μακριές επεξηγηματικές λεζάντες, με την αφήγηση να τις περιτρέπει. Αυτή η «αφήγηση ζωής», όπως λίγο απατηλά την τιτλοφορεί, χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο, που επιγράφεται «Η ζωή της», ξεκινά από τους προγόνους και την κοσμοπολίτικη γενέτειρα, φθάνοντας ως την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα, όταν έχουν πλέον εξαντληθεί όλα τα παραμυθικά στοιχεία της ζωής της. Έτσι, στο δεύτερο μέρος, όπως δηλώνεται και με τον τίτλο του «Το έργο της», το κέντρο βάρους μετατοπίζεται από το πρόσωπο στα βιβλία ενώ η αφήγηση έχει πλέον εκπνεύσει, αφήνοντας τον σχολιασμό στις όλο και εκτενέστερες λεζάντες.

Το οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον της ελληνικής παροικίας στην Αλεξάνδρεια, κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, σκιαγραφείται εισαγωγικά με τις φωτογραφίες αρχοντικών και επαύλεων, δημοσίων κτιρίων και ιδρυμάτων, παράλληλα με φωτογραφίες από την Αθήνα εκείνης της εποχής και τη Χίο. Τρεις τόποι όπου απλώνονταν οι οικογένειες Μπενάκη και Χωρέμη, που συμπεθέρισαν όταν ο Εμμανουήλ Μπενάκης νυμφεύθηκε τη

Βιργινία Χωρέμη και εντός δωδεκαετίας απέκτησε έξι τέκνα - τρεις γιους, τον Αντώνη, τον Κωνσταντίνο και τον Αλέξανδρο, και τρεις κόρες, την Αλεξάνδρα, την Πηνελόπη και την Αργίνη, συζύγους Χωρέμη, Δέλτα και Σαλβάγου. Κατά ευτυχή σύμπτωση, εντός του 2004, κυκλοφόρησαν δύο ακόμη λευκώματα, το «Αντώνης Εμμ. Μπενάκης. 1873-1954. Ο ευπατρίδης, ο διανοούμενος, ο ανθρωπιστής» του Ευθ. Θ. Σουλογιάννη (Εκδόσεις Καστανιώτη/ Μουσείο Μπενάκη) και το «Αλεξανδρινές οικογένειες Χωρέμη - Μπενάκη - Σαλβάγου» της Μ. Τομαρά-Σιδέρη (Εκδόσεις Κέρκυρα), ως ένα βαθμό αλληλοκαλυπτόμενα με μικρές διαφοροποιήσεις στα βιογραφικά κάποιων προσώπων. Μετά τις φωτογραφίες των προγόνων, φωτογραφίες από τα παιδικά και τα εφηβικά χρόνια, τον ατυχή έρωτα και τον γάμο, εικονογραφούν την ανιστόρηση των αισθημάτων της Δέλτα, παρακολουθώντας πιστά τις δικές της «Αναμνήσεις».

Λογοτεχνία και γλώσσα

Στο δεύτερο μέρος κυριαρχούν τα πρόσωπα της λογοτεχνίας και της γλώσσας, καθώς το γλωσσικό βρισκόταν σε έξαρση και η Δέλτα είχε ταχθεί, με φανατισμό, στο πλευρό των δημοτικιστών. Ήδη, το 1909, άρχισε και η εκδοτική της δραστηριότητα, που κράτησε μέχρι τέλους, με αδημοσίευτα στους θησαυρούς του Αρχείου της. Φωτογραφίες δημοτικιστών και πολιτικών ανδρών, δίπλα σε πρωτότυπες σελίδες των επιστολών τους, εναλλάσσονται με χειρόγραφες σημειώσεις, σελίδες ημερολογίων και εξώφυλλα των βιβλίων της, όλα χρονολογικά παρατεταγμένα.

Διαφωτιστικές οι λεζάντες δεν δίνουν μόνο τα εκδοτικά των βιβλίων αλλά και την υπόθεση εν περιλήψει ως και κριτική αποτίμηση, που συμπληρώνεται με τις επιστολές. Αν και δεν παρατίθεται το κείμενο των επιστολών, μόνο επισημαίνονται κάποια σημεία. Παρεμπιπτόντως, ο Πάλλης χρησιμοποιούσε τη λατινική αρίθμηση για τους μήνες, οπότε η επιστολή με ημερομηνία 29.11.1907 είναι του Φεβρουαρίου και όχι του Νοεμβρίου.

Τελικά, ένα «ωραίο βιβλίο» (η καλλιτεχνική επιμέλεια είναι της Λίκας Φλώρου) που θα μπορούσε να δώσει το έναυσμα και για μια έκθεση. Τρόπον τινά, το θηλυκό σκέλος της έκθεσης για τον Αντώνη Μπενάκη.

Το Βήμα 28/04/2002

Σιμόν ντε Μποβουάρ

Συγγραφέας (1908-1986)

Της ΛΩΡΗΣ ΚΕΖΑ

Είναι άδικο να θυμόμαστε τη Σιμόν ντε Μποβουάρ ως σύντροφο του Ζαν-Πολ Σαρτρ. Δεν υπήρξε απλώς η γυναίκα στο πλευρό ενός διάσημου άνδρα. Είναι άδικο γιατί αν μη τι άλλο συγκαταλέγεται στα πρόσωπα που βελτίωσαν τη θέση της γυναίκας στη δυτική κοινωνία. Έτσι, ακόμη και αν τα κείμενά της φαίνονται σήμερα υπερβολικά, ακόμη και αν ο φεμινισμός αντιμετωπίζεται πλέον καχύποπτα, ακόμη και αν δεν ζήσαμε τη μετάβαση σε μια προοδευτική κοινωνία, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε τον ρόλο της. Σε αυτή και σε κάποιες άλλες «σουφραζέτες» του 20ού αιώνα χρωστούν οι γυναίκες του 21ου την ελευθερία να μιλούν δημόσια για το σώμα τους, για τις ερωτικές τους περιπέτειες, για την επιλογή τους να συζούν αντί να παντρεύονται. Της χρωστάμε επίσης το καλό παράδειγμα του διανοουμένου που επεμβαίνει με εύστοχα σχόλια στην πολιτική ζωή (ρόλος που στις ημέρες μας έχει εκλείψει...). Τέλος, μπορούμε να της αναγνωρίσουμε κάποιες καλές λογοτεχνικές σελίδες σε κείμενα με αυτοβιογραφικά στοιχεία και φιλοσοφική τοποθέτηση. Ίσως δεν πρόκειται για πεζογραφικά αριστουργήματα. Ίσως τα θεατρικά έργα της έχρηζαν βελτιώσεων. Η Ντε Μποβουάρ όμως πρέπει να αντιμετωπίζεται ως προσωπικότητα,

ως διανοούμενη που έδινε το παρών σε κάθε περίπτωση (η στάση της, π.χ., στον γαλλοαλγερινό πόλεμο ήταν υποδειγματική). «Η καλεσμένη» (1943) υπήρξε το βιβλίο που την έκανε γνωστή στο αναγνωστικό κοινό, μαζί με τα αυτοβιογραφικά έργα «Οι αναμνήσεις μιας καθώς πρέπει κόρης» (1958), «La force de l' age» (1960) και «La force de choses» (1963). Δημοφιλέστερος τίτλος της όμως πρέπει να θεωρηθεί «Το δεύτερο φύλο» (1949), ένα δοκίμιο για τη θέση της γυναίκας στον μεταπολεμικό κόσμο.

Γεννημένη το 1908 στην πολύ κεντρική λεωφόρο Ρασπάλ των Παρισίων, οφείλει το «ντε» του ονόματός της στον ευγενή πατέρα της. Ο κύριος Ντε Μποβουάρ υπήρξε δικηγόρος που θα προτιμούσε να αφήσει τα δικαστικά μέγαρα για να εργαστεί στο θέατρο. Η μητέρα της, από την άλλη, ήταν ένθερμη καθολική μεγαλοαστικής καταγωγής. Η μικρή Σιμόν χρειάστηκε να ενηλικιωθεί για να αναθεωρήσει τις θρησκευτικές απόψεις της και να αναδεχθεί τον αθεϊσμό. Από την αδελφή της, Πουπέτ, κατά δύο χρόνια μικρότερη, διδάχθηκε τη συντροφικότητα. Παρέμειναν φίλες για μια ζωή. Ως «καθώς πρέπει κόρη», η Σιμόν ντε Μποβουάρ υπήρξε υποδειγματική φοιτήτρια της Σορβόννης. Οι σπουδές Φιλοσοφίας μπορούν να νοηθούν φυσική απόληξη της αστικής κουλτούρας της εποχής. Στα πανεπιστημιακά έδρανα έμελλε να γνωρίσει και τον άνδρα που θα γινόταν ο σύντροφος της ζωής της. Με το πέρας των σπουδών της αποφάσισε, για την οικονομική της αυτονομία, να γίνει καθηγήτρια στο σχολείο. Έτσι, η αίθουσα της διδασκαλίας παρέμεινε επί σειρά ετών ο φυσικός της χώρος. Όταν ταξίδεψε στο Βερολίνο για να συνεχίσει τις σπουδές της, συνδέθηκε με μια νεαρή γυναίκα, την Όλγα, με την οποία σύναψε σχέση και ο Ζαν-Πολ Σαρτρ. Η ιστορία τού τριό καταγράφηκε επίσης σε βιβλίο: κάθε σταθμός της ζωής της έχει καταχωρηθεί στα ιδιότυπα λογοτεχνικά κείμενά της. Η πείρα ως πρώτη ύλη και φιλοσοφική προσέγγιση ως εργαλείο είναι οι κοινοί τόποι στο έργο της. Εντούτοις, δεν υπάρχει αυταρέσκεια στο αυτοβιογραφικό στοιχείο. (Άλλωστε οι σημαντικότερες σελίδες της σύγχρονης γαλλικής λογοτεχνίας είχαν αυτόν τον χαρακτήρα). Σε ηλικία 41 ετών η Ντε Μποβουάρ είχε μιλήσει αρκετά για τον εαυτό της, έχοντας συμπληρώσει τέσσερις αυτοβιογραφικούς τόμους, και προχώρησε στη συγγραφή του «Δεύτερου φύλου». Την ταραγμένη, «επαναστατική» δεκαετία του 1960 η Σιμόν ντε Μποβουάρ υπήρξε πρωθήρεια της ανατροπής: είχε δε εγκαταστήσει το ιερό της στο περίφημο καφέ Les Deux Magots, τόπο ζυμώσεων, αγορεύσεων, αντιθέσεων. Έμεινε στο πλευρό του Ζαν-Πολ Σαρτρ ως το τέλος της ζωής του, το

1980. Τον ακολούθησε έξι χρόνια αργότερα. Ένα ζευγάρι-θρύλος. Σε τέτοιο βαθμό, ώστε είναι άδικο αλλά ταυτόχρονα αυτονόητο να θυμόμαστε την Ντε Μποβουάρ ως σύντροφό του. Η μνήμη και εκείνου άλλωστε είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη δική της.